

DOORDACHT DOORADERD

INSTRUMENTEN VOOR DE ...

...Groenblauwe dooradering

van het agrarisch gebied in Nederland

Colofon

Financiers:

Ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur
en Van Gogh Nationaal Park

Projectleiding:

Carlo Braat, Brabants Landschap Coördinatiepunt Landschapsbeheer

Expertgroep:

Gertjan Sengers (Vereniging Nederlands Cultuurlandschap) | Sarah Westenburg (BoerenNatuur) | Ronald Krabbenbos en Gerke Brouwer (Landschap Overijssel) | Gerrit-Jan van Herwaarden (LandschappenNL) | Wico Dieleman (Zuidelijke Land- en Tuinbouworganisatie) | Foppe van der Meer (Landschapsbeheer Friesland) | Mark Benders en Carlo Braat (Brabants Landschap Coördinatiepunt Landschapsbeheer)

Redactie algemeen:

Carlo Braat
Hanne Delbaere
Redactie deelrapporten:
Diverse adviesbureaus (zie hoofdstukken)

Fotografie:

Cover:

Carlo Braat, Hanne Delbaere, James van Leuven

Binnenzijde:

Annie Keizer P 16 | Carlo Braat P 2, 4, 5, 8, 13, 21, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 44, 45, 46 | Deltaplan Biodiversiteit P 47 | Dick Klees P 39 | Ernst Verwer P 11 | Hanne Delbaere P 8, 19, 20 | Henk-Jan Kooij P 48 | Hilda Weges P 49 | Jagthund animatie P 38 | James van Leuven P 1 | Joost Duppen P 1, 38, 48 | Karel Voets P 8, 13 | KINA – Henk de Jong P 10, 11, 16 | Landschapsbeheer Friesland P 4 | Landschap Overijssel P 16 | LiberTerra P 24 | Mark Schuurman P 17 | Peter Kerkhofs P 15 | Richard Slagboom P 4, 10 | Roel Diepstraten P 36 | Vereniging Nederlands Cultuurlandschap P 6, 7 | ZLTO Beeldbank 2025 P 1

Ontwerp en opmaak:

Studio x-hoogte, Linda van Eijndhoven

Uitgave:

Haaren, april 2025

Contactgegevens:

Brabants Landschap Coördinatiepunt Landschapsbeheer

Ministerie van Landbouw, Visserij,
Voedselzekerheid en Natuur

VAN
GOGH
NATIONAAL
PARK

natuur dichtbij huis

Brabants Landschap

Coördinatiepunt Landschapsbeheer

Voorwoord

Aantrekkelijke landschapsregelingen

We zien in Nederland een brede steun voor het herstel van landschapselementen, die in de afgelopen eeuw op grote schaal zijn verdwenen. Want poelen en slootkanten, heggen en lanen dragen bij aan de identiteit van de streek. Ze vormen ook de leefomgeving van talloze planten en dieren en zorgen voor een gezonde leefomgeving. Maar landschapsherstel blijkt in de praktijk lastig te realiseren. In Brabant Behaagt hebben we samen met vele betrokkenen nieuwe methoden ontwikkeld, waardoor het voor grondeigenaren aantrekkelijk wordt om mee te doen. Daarmee kunnen we de komende tijd echt het verschil maken!

Joris Hogenboom, directeur Brabants Landschap, voorzitter stuurgroep

Balans tussen voedselproductie en biodiversiteit

Natuur en landbouw zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. In Nederland, waar het landschap gevormd is door generaties boeren, is een gezonde balans tussen voedselproductie en biodiversiteit van groot belang. De instrumenten uit het rapport stimuleren deze balans door meer boeren en burgers te verleiden tot een bijdrage aan een groener, aantrekkelijker landschap. Door samen heggen, houtwallen en bloemrijke randen ook economisch duurzaam aan te leggen, dragen we bij aan een leefomgeving waarin zowel mens, plant als dier floreert. Zo werken we samen aan een behaaglijk Nederland.

Hendrik Hoeksema, bestuurder Zuidelijke Land- en Tuinbouworganisatie, lid stuurgroep

Vergroening en beleving

Als Nationaal Park dragen we bij aan vergroening en beleving van het landelijk gebied in Brabant, door ondernemers en bezoekers te betrekken bij de uitvoering van plannen, soms door letterlijk nieuwe paden te bewandelen. ‘Werkendewijs’ ontdekken we op welke manier dat kan, tot nieuwe kansen leidt en wat dat vraagt van beleid en bestuur. Dit rapport helpt ons om ervaring op te doen, op weg te gaan, gebruikmakend van de proeftuin die Van Gogh Nationaal Park is en wil zijn voor nieuwe partnerschappen en verfrissende oplossingen.

Dank aan allen die dit rapport hebben gedragen en dat zullen blijven doen in de uitvoering.

Twan Tiebosch, directeur Van Gogh Nationaal Park, lid stuurgroep

1.	Inleiding	3
2.	Succesfactoren uitgevoerde gebiedsgerichte projecten	6
3.	Een complete subsidieregeling voor groenblauwe dooradering	12
4.	Aanbesteding	18
5.	Kleinschalige woningbouw en kwaliteitsverbetering van natuur, water en landschap	22
6.	Boerenlandgoederen- bijdrage transitieopgave in het landelijk gebied	30
7.	Eén loket	34
8.	Landschapsfonds	37
9.	Nieuw groen = Vrij groen – Opnieuw bekeken	39
10.	Kosten en financiering groenblauwe dooradering	42
11.	Doorontwikkeling nieuwe instrumenten in de praktijk en implementatie in Nederland	46

1 Inleiding

Aanvalsplan Landschap

De aanpak om biodiversiteitsverlies te stoppen in Nederland heeft de afgelopen jaren onvoldoende opgeleverd. Een coalitie van boerenorganisaties, bedrijven, kennisinstellingen en natuur- en milieuorganisaties, verenigd in Stichting Deltaplan Biodiversiteitsherstel, heeft daarom de handen ineengeslagen om samen biodiversiteitsverlies in Nederland om te buigen naar herstel. Op verzoek van de overheid is het Aanvalsplan Landschap opgesteld.

Het doel van het Aanvalsplan is dat in 2050 10% van de oppervlakte van het landelijk gebied bestaat uit groenblauwe dooradering. Denk hierbij aan bomen, houtwallen, heggen, hagen, sloten en poelen.

De realisatie van groenblauwe dooradering in ons landschap draagt bij aan het behalen van verschillende maatschappelijke doelen zoals vastgelegd in Europees, nationaal- en decentraal overheidsbeleid. Het levert een significante bijdrage aan het halen van onze Europese verplichtingen rondom biodiversiteit (Vogel en Habitatrichtlijn), de klimaatopgave (Parijs) en schoon water (Kaderrichtlijn Water).

De wens om in 2050 10% van ons agrarisch gebied in Nederland dooraderd te hebben met streekeigen landschapselementen is inmiddels ook opgenomen in beleidskaders van diverse overheden.

Verdienvermogen en stimuleringsbeleid

De Stichting Deltaplan Biodiversiteitsherstel heeft een aantal doestellingen geformuleerd, zoals:

1. Inkomensontwikkeling van boeren die bijdragen aan biodiversiteitsherstel is beter dan die van boeren die niet meedoen.
2. Investerings in biodiversiteitsherstel door grondeigenaren (naast boeren ook andere grondeigenaren) wordt positief beoordeeld bij het gunnen van aanbestedingen.
3. Wettelijke randvoorwaarden voor biodiversiteitsherstel zijn optimaal ingericht.
4. Tegenstrijdigheid in wet en regelgeving op het gebied van milieu, klimaat en natuur is uitgebannen.

5. Overheidsbeleid is eenduidig gericht op stimulering van herstel van biodiversiteit.
6. Vanaf 2022 willen we dat 60% van de boeren samen met andere grondgebruikers werkt aan biodiversiteit op gebiedsniveau.

Om deze doelstellingen te realiseren is er werk aan de winkel. Om landschap weer een onderdeel te laten worden van het landbouwbedrijf moet landschap een bijdrage leveren aan het verdienvermogen van het bedrijf. Contraproductieve wet- en regelgeving moet omgebogen worden stimulerende wet- en regelgeving.

Nieuwe instrumenten: toolbox

In dit rapport en de thematische deelrapporten, die met financiële ondersteuning van het Ministerie van LNV en het Van Gogh Nationaal Park zijn opgesteld, zijn een aantal financiële instrumenten en beleidsinstrumenten uitgewerkt die een bijdrage kunnen gaan leveren aan het behalen van deze doelstellingen.

Kennis

Bij het opstellen van het rapport is gewerkt met een stuurgroep, een landelijke expertgroep en er is samengewerkt met diverse adviesbureaus met een specialisme op een bepaald thema.

Hoofdrapport en deelrapporten

In dit rapport zijn managementsamenvattingen opgenomen van de deelrapporten per thema. Alle deelrapporten en overige relevante documenten zijn te vinden op de website van Stichting Deltaplan Biodiversiteitsherstel.

Werk aan de winkel

Het rapport wordt afgesloten met een hoofdstuk over implementatie. Er is actie nodig op verschillende fronten om de uitgewerkte instrumenten operationeel te krijgen en onder de aandacht te brengen bij agrariërs en overige grondeigenaren in het agrarisch gebied.

Landschapselementen die een bijdrage leveren aan de groenblauwe dooradering van het agrarisch gebied

Succesfactoren uitgevoerde gebiedsgerichte projecten

2.1 Ooijpolder

Auteurs:

G. Sengers en D. Den Hollander, Vereniging Nederlands
Cultuurlandschap

In de Ooijpolder bij Nijmegen is in slechts vier jaar tijd een aaneengesloten netwerk van knipheggen, struweelhagen, knotbomen, bloemrijke slootranden, graskruidentroken en plasdrasoevers aangelegd en is een natuurlijk boerenlandschap gecreëerd. In totaal is minstens 30 kilometer aan landschapselementen aangelegd die – conform de doelstelling – goed zijn voor een aaneengesloten groene dooradering van 5% in het gebied. Vele planten en dieren die uit het gebied waren verdwenen zijn terug gekomen, daaronder maar liefst 22 Rode Lijst-soorten. Daarnaast is het gebied ook recreatief beter ontsloten: langs een kwart van de aangelegde landschapselementen zijn boerenlandpaden aangelegd.

Succesfactoren

- ➔ Het aanbieden van een aantrekkelijke, stabiele en langdurige financiering voor de agrariërs is de basis van het succes in dit project.
- ➔ Deelnemers ontvangen een vaste grondwaardevergoeding voor 30 jaar, ook voor de bestaande landschapselementen. De grondwaardevergoeding bedraagt 4% van de getaxeerde grondwaarde. In combinatie met recreatieve paden is de vergoeding 5% per hectare per jaar.
- ➔ In 30 jaar wordt 120% van de grondwaarde uitbetaald. Daarnaast ontvangen deelnemers voor 30 jaar een beheervergoeding vanuit de regeling groenblauwe diensten van de Provincie Gelderland.
- ➔ Hierop aanvullend was er voor boeren ook de mogelijkheid om gebruik te maken van ruilgronden als zij geen interesse hadden in een grondwaardevergoeding.

Ontwikkeling cultuurlandschap Ooijpolder - Verleden en heden

Legenda

- Nieuw aangelegde of via duurzaam
beheer veilig gestelde elementen
- Historisch aanwezige elementen

0 250 500 m

2.2 Moerenburg-Heukelom-Koningshoeven

Auteur:

K. Voets, Brabants Landschap

In 2008 is het project Deltaplan voor het Landschap van start gegaan in het pilotgebied Moerenburg-Heukelom-Koningshoeven. Het doel van Deltaplan voor het Landschap was om het pilotgebied landschappelijk nog aantrekkelijker te maken. Dit onder meer door de aanleg en herstel van landschapselementen en het verbeteren van de ontsluiting met wandelpaden. Daarnaast moest de financiering voor agrariërs aantrekkelijker gemaakt worden om aanleg en onderhoud als taak in hun duurzame bedrijfsvoering op te nemen. Het project werd mogelijk gemaakt door financiële bijdragen van Brabants Landschap, gemeenten Tilburg en Oisterwijk, Waterschap De Dommel, provincie Noord-Brabant en het ministerie van Infrastructuur en Milieu (bij toekenning was dit het ministerie van VROM). In totaal is ruim 18 hectare aan nieuwe landschapselementen aangelegd (zie kaartje). Door aanleg en herstel van paden is er een aantal fraaie wandelroutes bijgekomen.

De aangelegde elementen zijn eigendom van de betreffende agrariërs. In 2016 is het project afgerond, met behoud van de beheervergoeding voor de agrariërs.

Succesfactoren

- ➔ Participatie van groot aantal relevante partijen;
- ➔ Belangrijke grondposities van gemeenten Tilburg en Oisterwijk die ingezet kon worden voor een kavelruil met agrariërs die landschapselementen wilden aanleggen;
- ➔ Langjarige beheervergoeding (30 jaar);
- ➔ Bonusvergoeding bij extra inspanning;
- ➔ Vergoeding voor aanleg, beheer en afwaardering van grond.

Aanleg nieuwe landschapselementen

Deltaplan-Moerenburg - Overzicht

Legenda

- wandelpad over boerenland
- houtsingels/bosjes/bomenrijen
- poel/natuuroever

Rijk en Provincie NNB
NNB_RIJKPROVINCIE

- NNB Rijksdeel
- NNB Provinciaal deel

0 95 190 380 570 760
Meters

 natuur dichtbij huis
Brabants Landschap
Coördinatiepunt Landschapsbeheer

De veenontginningen bestaan voor een belangrijk deel uit sloten. In sommige gebieden nemen de sloten 5-10% van het gebied in. Veel sloten hebben echter weinig ecologische waarden. De groenblauwe dooradering is gericht op de ecologische versterking van de sloten door een ecologisch slootbeheer in combinatie met de aanleg van natuurvriendelijke oevers en onbemeste hooilandranden langs de sloten.

De jonge zeekleipolders zijn zeer productieve landbouwgebieden met hoofdzakelijk akkerbouw. Draggers van de groenblauwe dooradering zijn de dijken, en dan met name de zogenaamde slapersdijken die hun waterkerende functie hebben verloren, en de kreken en waterlopen met rietoevers en kruidenrijke akkerranden op de bufferstroken langs sloten.

Een complete subsidieregeling voor groenblauwe dooradering

Auteur:

C. Braat, Brabants Landschap i.s.m. expertgroep

In Nederland zijn de afgelopen decennia tienduizenden, overwegend kleine projecten gerealiseerd die een bijdrage hebben geleverd aan de groenblauwe dooradering. De financiering kwam en komt van Europa (POP en Interreg), provinciale en gemeentelijke regelingen en regelingen van waterschappen. De landschapsbeheerorganisaties, vertegenwoordigd in LandschappenNL, speelden en spelen een belangrijke rol bij deze projecten. Het zijn vooral de particuliere grondeigenaren die met deze regelingen worden bereikt. De ervaring leert dat deze regelingen, die vaak een focus hebben op één onderdeel, namelijk de aanleg, niet aantrekkelijk genoeg zijn voor agrariërs om aan de slag te gaan met de aanleg van nieuwe landschapselementen op hun bedrijf. Hiervoor is meer nodig.

ANLb: onderdeel landschapsbeheer

Een belangrijke landelijke regeling voor het beheer van landschapselementen is het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb), onderdeel van het Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL). In dit stelsel dat op 1 januari 2016 is ingegaan, spelen 40 agrarische collectieven, vertegenwoordigd in BoerenNatuur, een belangrijke rol met ruim 11.000 deelnemers en 13.000 hectare aan contracten voor elementen die onderdeel zijn van de groenblauwe dooradering. De regeling kent echter alleen de componenten beheer en gedeelde inkomsten (alleen voor randen).

Provinciale regelingen

Naast het ANLb zijn er zeven provinciale regelingen die zijn goedgekeurd door de landelijke Adviescommissie Catalogus Groenblauwe Diensten. Deze regelingen kennen vaak componenten die het ANLb niet heeft zoals een vergoeding voor aanleg en een vergoeding voor herwaardering/gedeeltelijke afwaardering van landbouwgrond.

De Subsidieregeling Stimuleringsregeling Landschap Noord-Brabant, opgestart in 2007, is op dit moment de meest complete regeling voor wat betreft het aantal subsidiabele activiteiten. De Dienstenbundel Overijssel die ook rond 2007 inwerking is getreden is met een startbudget van 60 miljoen een hele grote regeling die zich richt op aanleg, herstel en beheer.

Incompleet

Buiten de Stimuleringsregeling Landschap zijn de meeste regelingen incompleet. Ze dekken een deel van de kosten waardoor een regeling onvoldoende perspectief biedt voor agrariërs om groenblauwe dooradering een plek te geven op hun bedrijf.

Een regeling moet een gezicht hebben

Een regeling is een goed begin maar kan niet zonder mensen die potentiële deelnemers informeren over de mogelijkheden van een regeling en deelnemers ontzorgen bij het aanvragen van subsidie. Pas dan gaat een regeling werken. Het ANLb en de zeven provinciale regelingen werken met gebiedsmedewerkers/veldadviseurs.

Complete regeling

Om een impuls te geven aan de aanleg van nieuwe landschapselementen op landbouwgronden is een complete regeling nodig met de volgende subsidiabele activiteiten:

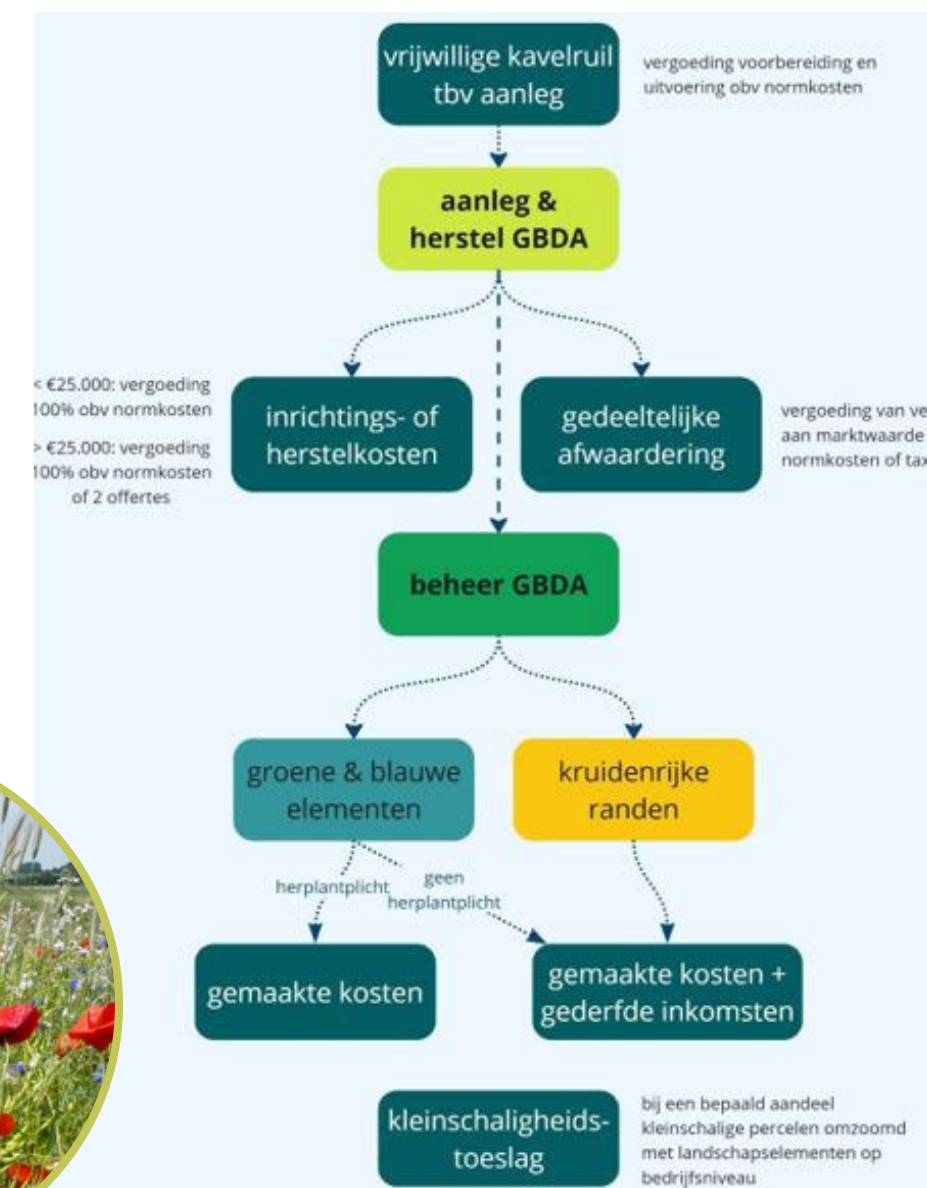
- Bijdrage voor kavelruil;
- Bijdrage voor aanleg en herstel;
- Bijdrage voor herwaardering/ gedeeltelijke afwaardering landbouwgrond;
- Bijdrage voor langjarig beheer;
- Bijdrage voor gedeelde inkomsten;
- Bijdrage voor kleinschaligheid (kleinschaligheidstoeslag).

Langjarige beheervergoeding

Op dit moment hebben de contracten in het ANLb en in de door de Adviescommissie CGBD goedgekeurde regelingen een looptijd van 6 jaar. Alleen in Overijssel wordt gewerkt met beheercontracten van 21-30 jaar.

BoerenNatuur, een samenwerkingsverband van 40 agrarische collectieven in Nederland die het ANLb uitvoeren, streeft naar een contractduur van meer dan 15 jaar, in sommige gevallen bij voorkeur 20 à 30 jaar (denk aan landschapselementen).

Het ministerie van LNV heeft op 18 december 2024 een Kamerbrief gepubliceerd met extra aanpassingen van het Nationaal Strategisch Plan voor 2025. Het was al mogelijk om 12-jarige contracten af te sluiten, maar per 2025 is het mogelijk om 20-jarige ANLb-contracten af te sluiten.

Regeling met flexibiliteit

Binnen een nieuwe regeling is een bepaalde flexibiliteit nodig met betrekking tot inzet van middelen en beheerpakketten. Sommige gebieden hebben nu eenmaal een hogere prioriteit met betrekking tot de versterking van de groenblauwe dooradering dan andere gebieden. Hier kan op gestuurd worden door bijvoorbeeld te werken met een subsidiekaart met aanduiding van subsidiabele activiteiten per gebied op basis prioriteit vanuit beleidskaders. In gebieden met hele hoge prioriteit moeten bijvoorbeeld alle onderdelen van een regeling worden open-gesteld terwijl in gebieden met een lagere prioriteit alleen de onderdelen aanleg en herstel en beheer opengesteld worden.

Collectieve aanvraag

Een collectieve subsidieaanvraag, ingediend door een agrarisch collectief namens een groep van grondeigenaren, bij de provincie is op dit moment in Nederland de werkwijze die het meest wordt toegepast. De provincie verleent op basis van een collectieve subsidieaanvraag een subsidie-beschikking aan het collectief en het collectief zorgt voor de verdere afwikkeling richting de deelnemers, zoals het afsluiten van beheer-contracten, het voeren van een kwaliteitscontrole en de uitbetaling van de deelnemers. De ervaring bij het ANLb leert dat de uitvoeringskosten bij uitvoering door een agrarisch collectief enorm gedaald zijn t.o.v. de periode voor 2016 waarbij de rijksoverheid de regeling uitvoerde. De uitvoeringskosten in Overijssel waarbij 4 landschapsfondsen de uitvoering verzorgen zijn ook relatief laag.

Indien de regeling de component herwaardering/gedeeltelijke afwaardering bevat heeft het agrarisch collectief de rol van intermediair en legt de provincie de afspraken met de grondeigenaar vast in een Kwalitatieve Verbintenis en betaalt de grondeigenaar uit.

Samenwerking versterken

De focus van het ANLb ligt op dit moment vooral op het beheer. De aanleg van nieuwe groen-blauwe dooradering is nu een beperkt onderdeel van het ANLb (alleen de randen). Gelet op de wens vanuit overheden om een impuls te gaan geven aan de realisatie van nieuwe groenblau-we dooradering op landbouwgronden is aanvullende kennis nodig bij de meeste agrarische collectieven.

De landschapsbeheerorganisaties, die samenwerken in LandschappenNL, en Vereniging Nederlands Cultuurlandschap (VNC) zijn experts op het gebied van groenblauwe dooradering. Met hun advies en financiële ondersteuning zijn tienduizenden projecten gerealiseerd. Het advies is dat van deze expertise maximaal gebruik gemaakt gaat worden en dat de agrarische collectieven, landschapsbeheerorganisaties en Vereniging Nederlands Cultuurlandschap nauwer gaan samenwerken om gezamenlijk het beste resultaat voor Nederland te bereiken.

Tools & documenten

In ons land liggen langs waterhoudende sloten tienduizenden kilometers aan zogenaamde verplichte bufferstroken, variërend in breedte van 1 t/m 5 meter (zie schema RVO). De bufferstroken mogen niet worden bemest.

	HOOFDREGEL	1E BEREKENING GROTER DAN 4%	2E BEREKENING GROTER DAN 4%
Ecologisch Kwetsbare Waterlopen	5 meter	Blijft 5 meter	Blijft 5 meter
KRW-waterlopen groter dan 10 meter breed	5 meter	3 meter	Geen verdere versmalling toegestaan
KRW-waterlopen kleiner of gelijk aan 10 meter breed	5 meter	3 meter	1 meter
Kort- of niet droogvallende waterlopen	3 meter	1 meter	0,5 meter
Lang droogvallende waterlopen	1 meter	1 meter	1 meter
Droge sloten	0 meter	-	-

Mits goed ingericht en ecologisch beheerd kunnen bufferstroken een bijdrage leveren aan de groenblauwe dooradering en aan de verbetering van de waterkwaliteit.

Bufferstroken kunnen ook ingericht worden als natuurvriendelijke oever of houtsingel. De bufferstrook verschuift dan niet. In combinatie met een subsidieregeling kan dit aantrekkelijk zijn voor grondeigenaren.

Het kampenlandschap is van oorsprong een zeer kleinschalig landschap. In delen van Nederland, zoals in de Achterhoek en in Twente, heeft dit landschap nog een gaaf karakter met houtwallen, bomenrijen, (hakhout)bosjes en poelen. Dit zijn ook de elementen die we graag terug willen zien in de uitgekleden kampenlandschappen met een bij deze tijd passende schaal.

De Noordelijke Friese Wouden is een landbouwgebied van ruim 25.000 hectare groot. Zeer karakteristiek voor het landschap is de strokenverkaveling, die gepaard gaat met een zeer grote lengte aan houtwallen, elzensingels en bomenrijen (2000 km). Door het dichte netwerk van houtwallen, elzensingels en bomenrijen is een bijzonder landschap ontstaan dat zijn gelijke in Nederland niet kent.

Kenmerkend zijn verder de ruim 300 dobben. Deze zijn voor een groot deel pingoruïnes die gedurende de ijstijd zijn gevormd. Pingo's zijn (waterhoudende) ondiepe kommen omgeven door een ringwal.

Het gebied is in beheer van boeren. Vereniging Noardlike Fryske Wâlden ondersteunt de boeren om er voor te zorgen dat de boeren kunnen blijven boeren en tegelijk de landschapselementen te behouden met behulp van de vergoedingen voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer.

4 Aanbesteding

Auteurs:
S. Kluytmans BCom, F.M.H. van den Hout MBA en T.A.J. Duijve LLM, Bizob

De realisatie van groenblauwe dooradering heeft een impuls nodig. Een van de opties is het aanbesteden van de aanleg van groenblauwe dooradering door overheden. Overheden kunnen een opdracht in de markt zetten, onder grondeigenaren in een bepaald deelgebied, en hen uitdagen een inschrijving in te dienen.

Uitgangspunten

De aanbestedende dienst moet met de volgende uitgangspunten rekening houden:

- ➔ alleen grondeigenaren in het betreffende deelgebied van de aanbestedende dienst mogen inschrijven op de aanbesteding;
- ➔ de aanpak moet niet te complex zijn, om grondeigenaren niet op voorhand al af te schrikken;
- ➔ de aanpak moet voorkomen dat de aanbestedende dienst in strijd handelt met de staatssteunregels;
- ➔ de aanpak moet voorkomen dat de aanbestedende dienst in strijd handelt met de Aanbestedingswetgeving;
- ➔ de samenstelling van de 18 beheerpakketten (landschapselementen) zoals opgenomen in het documenten ‘Beheerpakketten voor aanbesteding aanleg en beheer groenblauwe dooradering’ (30 juli 2024);
- ➔ de grondeigenaar is en blijft eigenaar van de grond waarop de landschapselementen worden gerealiseerd en wordt eigenaar van de te realiseren landschapselementen. De aanbestedende dienst is en wordt dus geen eigenaar van de grond en de daarop te realiseren landschapselementen;
- ➔ de aanbestedende dienst bepaalt de omvang van het deelgebied en welke en hoeveel landschapselementen hier maximaal in gerealiseerd worden.

Overheidsopdracht tegenover subsidie

Er zijn 4 hoofdvragen te onderscheiden om te komen tot het antwoord op de vraag of een opdracht kwalificeert als een overheidsopdracht of een subsidie. Dat zijn:

- ➔ Welk belang wordt gediend en wat is het doel van de activiteit?
- ➔ Hoe is het verband tussen de betaling en de prestatie?
- ➔ Van wie is het initiatief uitgegaan?
- ➔ Is er sprake van commerciële activiteiten winst, kostprijs, onderneming, concurrentie?)

Afhankelijk van de specifieke omstandigheden en de antwoorden op bovenstaande vragen, kan per situatie bepaald worden of er sprake is van een overheidsopdracht of een subsidie. Als er sprake is van een overheidsopdracht, dan moet deze aanbesteed worden. Een bijkomend voordeel van het houden van een openbare aanbesteding is dat er geen sprake meer is van staatssteun. Deze discussie hoeft dan ook niet te worden gevoerd wanneer de onderhavige opdracht aanbesteed wordt.

Werken – leveringen en diensten

De werkzaamheden die uitgevoerd gaan worden voor het realiseren van de groenblauwe dooradering, bestaan uit een mix van werken, diensten en leveringen. Het beheer aan de landschapselementen betreft een dienst (CPV-code: Landschaps- en tuinaanlegdiensten 71421000-5). Naar verwachting bestaat iedere opdracht uit een mix van deze werken, diensten en leveringen. In dat geval bepaalt het onderdeel dat financieel het grootste deel uitmaakt van de opdracht of de volledige opdracht gezien wordt als werk, dienst of levering. Dit moet echter per casus bekeken en bepaald worden. Tabel 1 geeft inzicht in de opbouw van de opdracht-waarde, aandeel “aanleg” en aandeel “beheer” (gebaseerd op fictieve rekenvoorbeelden). De uitkomst van het “gewicht” zal bepalend zijn of de opdracht valt onder “werken” of “leveringen en diensten”. Als de totaalwaarde van de onderhoudswerkzaamheden bijvoorbeeld hoger is dan de totaalwaarde voor de aanleg is er sprake van een dienst.

Financiële componenten inschrijfprijs

Financiële componenten van de inschrijfprijs:

- ➔ Aanleg van de landschapselementen; deze waarde bedraagt maximaal 150% van de bedragen zoals opgenomen in de Catalogus Groenblauwe Diensten;
- ➔ Afwaardering van de grond; deze waarde bedraagt maximaal 150% van de gemiddelde agrarische grondprijs per provincie volgens de gegevens van het Kadaster;
- ➔ 30 jaar beheer; deze waarde mag maximaal 150% bedragen van de bedragen zoals opgenomen in de Catalogus Groenblauwe Diensten.

Tabel 1

Aanbesteding perceel 1	Kosten aanleg*	Kosten grond*	Kosten beheer*	Totale kosten*
10 stuks kikkerpoelen	€30.011	€58.090	€78.262	€166.362
Kostenverdeling totale waarde	18,0%	34,9%	47,0%	100%

Aanbesteding perceel 2	Kosten aanleg*	Kosten grond*	Kosten beheer*	Totale kosten*
10.000 m² hakhoutsingel	€94.427,79	€79.684,20	€50.153,32	€224.265,31
Kostenverdeling totale waarde	42,1%	35,5%	22,4%	100%

Aanbesteding perceel 2	Kosten aanleg*	Kosten grond*	Kosten beheer*	Totale kosten*
1000 bomen	€90.220,00	€191.242,08	€191.160,00	€472.622,08
Kostenverdeling totale waarde	19,1%	40,5%	40,4%	100%

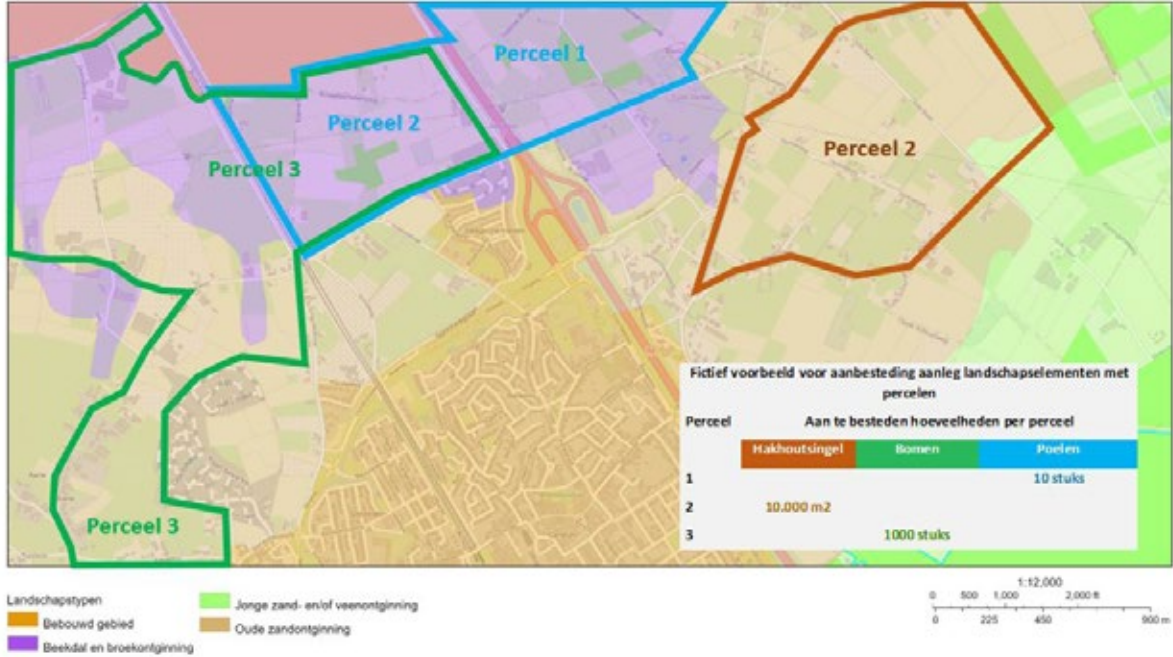

Verdelen in percelen

De aanbestedende dienst heeft de mogelijkheid opdrachten die zij in de markt zet in percelen te verdelen. In dit geval kan bijvoorbeeld per landschapselement in een deelgebied een perceel gevormd worden, bijvoorbeeld:

- ➔ Perceel 1 – kikkerpoelen;
- ➔ Perceel 2 – houtsingels;
- ➔ Perceel 3 – bomenrij.

In de tabel 2 is te zien dat in dit voorbeeld 5 grondeigenaren een inschrijving hebben gedaan. In totaal voor 11 kikkerpoelen en een totaalprijs van € 170.250,-. Aan de hand van de beschrijving hierboven is een rangorde aangebracht op basis van de eenheidsprijs per kikkerpoel. De nummers 1 tot en met 4 krijgen allen het aantal kikkerpoelen gegund tegen de aangeboden prijs. De nummer 5 (grondeigenaar E) krijgt slechts 1 kikkerpoel gegund in plaats van de 2 die hij heeft aangeboden. Met deze laatste is het maximum aantal door de aanbestedende dienst gewenste kikkerpoelen behaald en blijft de totale opdrachtwaarde onder het maximaal beschikbare bedrag.

Voorbeeld 2*
Gebied 1:
➔ Aanbesteding: maximaal 10 stuks kikkerpoelen inclusief aanleg, beheer en inbreng landbouwgrond.
➔ Totaal maximaal beschikbaar bedrag voor deze aanbesteding is € 1.468.448.

Tabel 2

Grondeigenaren	Aantal aangeboden kikkerpoelen	Prijs per kikkerpoel (aanleg, beheer en grond)	Totaalprijs aangeboden kikkerpoelen	Rangorde	Aantal gegunde kikkerpoelen
A	3	€16.000	€48.000	4	3
B	2	€15.500	€31.000	3	2
C	1	€13.750	€13.750	1	1
D	3	€14.500	€43.500	2	3
E	2	€17.000	€34.000	5	1
Totaal	11		€170.250		10
Totaalprijs gegunde kikkerpoelen					€153.250

Wijze van gunnen

De meest gebruikte gunningsmethoden zijn 'laagste prijs' en 'beste prijs-kwaliteitverhouding' (BKPV). Ons advies is om hier te kiezen voor gunnen op laagste prijs

De voordelen van gunnen op laagste prijs zijn:

- ➔ Minder administratieve lasten om een aanbieding te maken, dan wanneer ook op kwaliteit gegund wordt;
- ➔ Eenvoudige beoordeling door de aanbestedende dienst;
- ➔ De aanbestedende dienst weet precies wat er gerealiseerd gaat worden, dit blijft altijd binnen het budget en binnen het maximaal aantal gewenste landschapselementen.

De nadelen van gunnen op laagste prijs zijn:

- ➔ Er kan geen meerwaarde aangeboden worden op kwalitatief vlak, waardoor mogelijk interessante ideeën vanuit de grondeigenaar niet gewaardeerd kunnen worden;
- ➔ Minder tot geen ruimte voor creativiteit voor de inschrijver/grondeigenaar;
- ➔ Geen mogelijkheid tot meerwaarde creëren met landschapselementen die elkaar versterken, zoals een kikkerpoel en een houtsingel die in de buurt van elkaar gerealiseerd worden.

Aangezien één van de uitgangspunten is dat de werkwijze niet te complex moet zijn, is het ons advies om vooralsnog niet voor gunnen op beste prijs-kwaliteit verhouding te kiezen, vandaar dat we deze optie niet verder hebben uitgewerkt. De keuze hiervoor is echter, met de juiste argumentatie, wel te maken.

Ondersteuning voor de grondeigenaar / inschrijver

Een grondeigenaar is mogelijk niet gewend aan, of bekend met, het inschrijven op een (Europese) aanbesteding. Het is daarom aan te bevelen hen hierin te ondersteunen, te ontzorgen.

Wijze van factureren

Er zijn grofweg 2 opties om hier mee om te gaan. Op iedere optie zijn ook nog varianten te bedenken, waaronder het moment of de momenten waarop de aanleg en inbreng van de landbouwgrond gefactureerd mag worden door de grondeigenaar. Ons advies is te kiezen voor 50/50, dit omdat de grondeigenaar een vrij groot bedrag moet voorfinancieren. De gekozen wijze van factureren wordt vastgelegd in de Kwalitatieve Verbintenis (KV).

- A. Uitbetaling van het volledige bedrag voor zowel aanleg als beheer voor 30 jaar en inbreng van de landbouwgrond aan het begin, bijvoorbeeld voor de start van de realisatie.
- B. Uitbetaling van het bedrag voor de aanleg en inbreng van de landbouwgrond 50% voor start van de realisatie en 50% na oplevering realisatie. Daarna wordt ieder jaar of een periode van 6 jaar een bedrag betaald voor het jaarlijkse beheer. Dit bedrag zou de aanbestedende partij kunnen storten in een fonds dat zorgt voor uitbetaling en schouw van het beheer.

Beide mogelijkheden hebben enkele voor- en nadelen.

Kleinschalige woningbouw en kwaliteitsverbetering van natuur, water en landschap

Visualisatie door Field Design & Development

Auteurs:

Bart Dankers en Marianne Menting, Field Design en Development
C. Braat, Brabants Landschap

Grote opgaves in landelijk gebied

Er zijn grote opgaves in het landelijk gebied. Er staan veel bedrijfsgebouwen bij agrarische bedrijven leeg en dat zal de komende jaren alleen maar toenemen, er zijn ambitieuze doelen op gebied van natuur, water en klimaat en er is een grote behoefte aan betaalbare woningen. De doelen voor natuur, water en klimaat waren onderdeel van het Nationaal Programma Landelijk gebied (NPLG). Het huidige kabinet heeft het NPLG geschrapt en tevens het Transitiefonds met 20 miljard euro. Het geld is er niet meer maar de doelen wel. Diverse provincies hebben aangegeven de doelen van het NPLG wel te willen realiseren.

Een optie om invulling te geven aan de leegstand, de financiering van de doelen op gebied van natuur, water en klimaat en de woningbouwopgave is om meer mogelijkheden te scheppen voor bijvoorbeeld een nieuwe invulling van vrijkomende agrarische locaties.

Aandacht op rijksniveau

Dit onderwerp leeft ook sterk op rijksniveau, met als resultaat twee handreikingen. De 'Handreiking planologische concepten erftransformaties' van het ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur en de 'Handreiking Nieuwe natuur en klein wonen', van het ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening. Nieuwe Natuur & Klein Wonen is een ruimtelijk concept dat natuurontwikkeling met kleinschalige woningen combineert. Kern van het idee is om (permanente) nieuwe natuur te realiseren, voornamelijk op (landbouw)grond zonder huidige natuur- of woonbestemming. Binnen het concept wordt de economische waarde van de woonfunctie ingezet voor de aanleg en het beheer van natuur, met als uitgangspunt dat initiatieven financieel haalbaar zijn zonder afhankelijk te zijn van overheidssubsidies. Binnen NNKW-initiatieven ligt de nadruk op maximale natuurontwikkeling met een sluitende business case, waarbij winstmaximalisatie niet het doel is.

De handreiking is primair bedoeld om beleidsmakers van rijk, provincies en gemeenten te informeren over de kansen voor Nieuwe natuur en klein wonen en daarmee enthousiasme te creëren bij beleidsmakers.

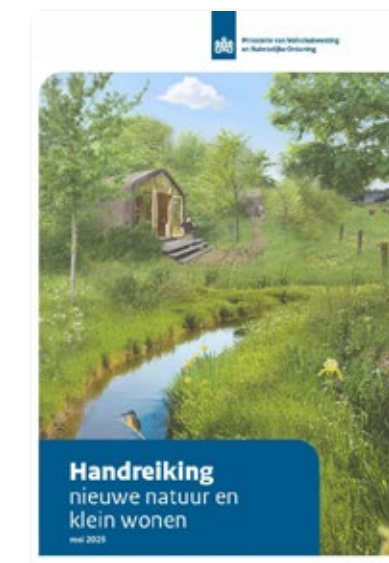
Provinciale beleidskaders voor bouwen in landelijk gebied

Om inzicht te verkrijgen van bestaande mogelijkheden voor woningbouw in het landelijk gebied van Nederland zijn de Omgevingsverordeningen Ruimte van alle provincies geanalyseerd. Per provincie zijn de volgende onderdelen verkend:

- ➔ Welke eisen stellen de provincies aan de locaties waar nieuwe woningen toegevoegd kunnen worden.
- ➔ Heeft een provincie een ruimte-voor- ruimte of regeling voor vrijkomende agrarische bebouwing (VAB).
- ➔ Heeft een provincie een maatwerk-regeling met een kwaliteitsarrangement.
- ➔ Heeft de provincie specifiek beleid voor de ontwikkeling van nieuwe landgoederen.

Veel provincies kennen een rood-voor-rood regeling en in 3 provincies kan gewerkt worden met een kwaliteitsarrangement waarbij niet alleen gekeken wordt naar sloop maar ook aan maatregelen t.b.v. landschap, water en natuur.

De Maatwerkregeling in de Beleidsregel Omgevingsrecht Noord-Brabant is het verst uitgewerkt met diverse te verwaarden activiteiten en een rekenmodule.

Particuliere initiatieven

Groot wonen en nieuwe natuur

In de periode 1995 tot 2015 was er in Nederland op rijks, provinciaal en gemeentelijk niveau veel aandacht voor de ontwikkeling van nieuwe landgoederen. De ontwikkeling van nieuwe natuur wordt door de bouw van woningen met allure. Zowel de woningen op de nieuwe landgoederen behoren qua prijs tot het topsegment van de woningmarkt.

Klein wonen en nieuwe natuur

Er is een groeiend aantal particuliere initiatieven in ons land die de koppeling willen maken tussen klein wonen (Tiny Houses) en de aanleg van natuur/bos/landschap. Denk aan Peel Natuurdorpen, Landdrift, Creabitat, De Woonbos Coöperatie en LiberTerra.

Het concept Peel Natuurdorpen is waarschijnlijk het project met de grootste ambities en het bekendst. Dit project is de winnaar van de publieksprijs VPRO Woonpioniers en een van de negen projecten die onderdeel zijn van een Erfgoed Deal.

De wens van Peel Natuurdorpen is om in 2030 in de Peel 3.500 ha nieuwe natuur met daarin 10.000 Tiny Houses te realiseren. Betaalbare woningen voor jong en oud op een prachtige heilzame locatie! Ondanks de publieksprijs en de erfgoeddeal is er nog geen concreet project gerealiseerd omdat het concept niet past binnen de kaders van de provinciale omgevingsverordening. Iets dat ook speelt bij diverse andere initiatieven.

Aanbevelingen voor provincies en gemeenten

Veel beleidskaders zijn op dit moment vooral gericht op sloop en woningbouw (rood-voor-rood regeling). Gelet op de grote opgaves voor het landelijk gebied wordt aanbevolen om de kaders te herzien en woningbouw niet alleen te koppelen aan sloop maar ook aan de kwaliteitsverbetering van landschap, water en natuur middels een kwaliteitsarrangement of maatwerkregeling.

De volgende uitgangspunten op hoofdlijnen zouden voor een nieuw beleidskader gebruikt kunnen worden:

- ➔ Indien er sprake is van sloop mag nieuwbouw van woningen plaats vinden op Vrijkomend Agrarisch Bouwvlak (VAB-locatie), tenzij dit belemmeringen oplevert voor blijvende agrarische bedrijven.
- ➔ In beginsel wordt altijd gebouwd op een VAB-locatie of aansluitend aan bestaand stedelijk/bebouwd gebied. Indien projecten een omvang hebben van minimaal 10 hectare en er meer dan 5 hectare natuur gerealiseerd wordt kan buiten deze locaties gebouwd worden, tenzij dit belemmeringen oplevert voor blijvende agrarische bedrijven.
- ➔ Zorg dat meer differentiatie in woonconcepten mogelijk wordt. Op dit moment is bij sloop sprake van grote vrijstaande woningen/villa's.
- ➔ Zorg dat ook betaalbare woningbouw en Tiny Houses gebouwd kunnen worden en hanteer daar andere te slopen volumes of bedragen voor.
- ➔ Ontwikkel een rekenmodule op basis van forfaitaire bedragen en taxaties voor het bepalen van de waarde van de woningen en de tegenprestatie in de vorm van maatregelen voor natuur, landschap en water. Gebruik landelijk zoveel mogelijk dezelfde systematiek maar houdt rekening met provinciale verschillen. Zo kan de waarde van landbouwgrond en bouwkvavels sterk verschillen per regio.
- ➔ Bebouwing moet altijd geclusterd worden gerealiseerd.

Waardering woningbouw, sloop en maatregelen kwaliteitsverbetering natuur, water en landschap

In provincies met een maatwerkregeling zoals de provincies Overijssel en Noord-Brabant werken gemeenten en/of provincie met een rekenmodule waarbij zowel aan de bouw van een woning als aan de waarde van maatregelen gericht op de kwaliteitsverbetering van landschap, water en natuur een waarde is toegekend. Hierdoor zijn voor alle partijen- overheid en initiatiefnemer- de rekenregels helder.

Aan de volgende activiteiten voor een rekenmodule kan een waarde toegekend kunnen worden:

- ➔ beëindiging van een agrarisch bedrijf;
- ➔ beëindiging van een glastuinbouwbedrijf;
- ➔ beëindiging van een niet-agrarisch bedrijf;
- ➔ saneren milieubelastende activiteit;
- ➔ toevoegen woning;
- ➔ waardering aanleg nieuwe natuur en landschap
- ➔ herwaardering van landbouwgrond met gebruiksbeperkingen

Op de volgende pagina's worden als voorbeeld 2 casussen toegelicht. Een casus van een individuele agrariër en een casus van een collectieve gebiedsgerichte aanpak door een groep agrariërs.

Tools & documenten

Casus 1: Individueel

Deze casus heeft betrekking op een melkveebedrijf met een huiskavel van 24 hectare. Het bedrijf wordt beëindigd i.v.m. ontbreken opvolging. De eigenaar wil de stallen (1600 m²) slopen en wil meewerken aan de aanleg van 10% (2,4 ha) groenblauwe dooradering in ruil voor de bouw van woningen op het voormalige agrarische bouwvlak (VAB-locatie).

De kosten voor de sloop van de stallen en verharding zijn begroot op € 80.0000 en de kosten voor de realisatie van groenblauwe dooradering (aanlegkosten, kosten voor afwaardering landbouwgrond en 6 jaar beheer) zijn begroot op € 420.000. De totale kosten zijn €500.000.

Op basis van de rekenregels in de Maatwerkregeling van de provincie Noord-Brabant is berekend waar de tegenprestatie m.b.t. kleinschalige woningbouw uit zou kunnen bestaan. De volgende opties zijn rekenkundig mogelijk: bouw 4 vrijstaande woningen of 8 twee-onder-een kapwoningen of bouw 24 Tiny Houses of bouw van collectief woongebouw van 33.450 m³ met meerdere wooneenheden.

Ook een mix van verschillende woonconcepten is mogelijk. Dit is los van de vraag of dit een planologisch aanvaardbare locatie is.

Huidige situatie

Visualisaties: Field Design & Development

Groenblauwe dooradering

In totaal wordt 2000 meter aan groenblauwe dooradering gerealiseerd in de vorm van een combinatie van een houtsingel met een kruidenrijke rand. Deze combinatie van 2 elementen naast elkaar zorgt voor extra biodiversiteit. De nieuwe landschapselementen hebben een gemiddelde breedte van 10 meter.

De nieuwe landschapselementen maken een verbinding met bestaande natuur- en landschapselementen zodat een aaneengesloten netwerk wordt gevormd. Om een verbinding te maken tussen geschikte biotopen voor amfibieën worden 2 poelen aangelegd.

Woningbouw

In de nieuwe situatie zijn alle stallen gesloopt. De huidige woning heeft een woonbestemming gekregen. Het voormalige erf wordt getransformeerd naar een woonerf met 8 betaalbare woningen in een passende configuratie.

Landbouw

De landbouwgronden worden verpacht en/of verkocht aan 'blijvende' melkveehouders in de nabije omgeving.

Nieuwe situatie

Kruidenrijke rand met houtsingel

Poel

Kruidenrijke rand met houtsingel

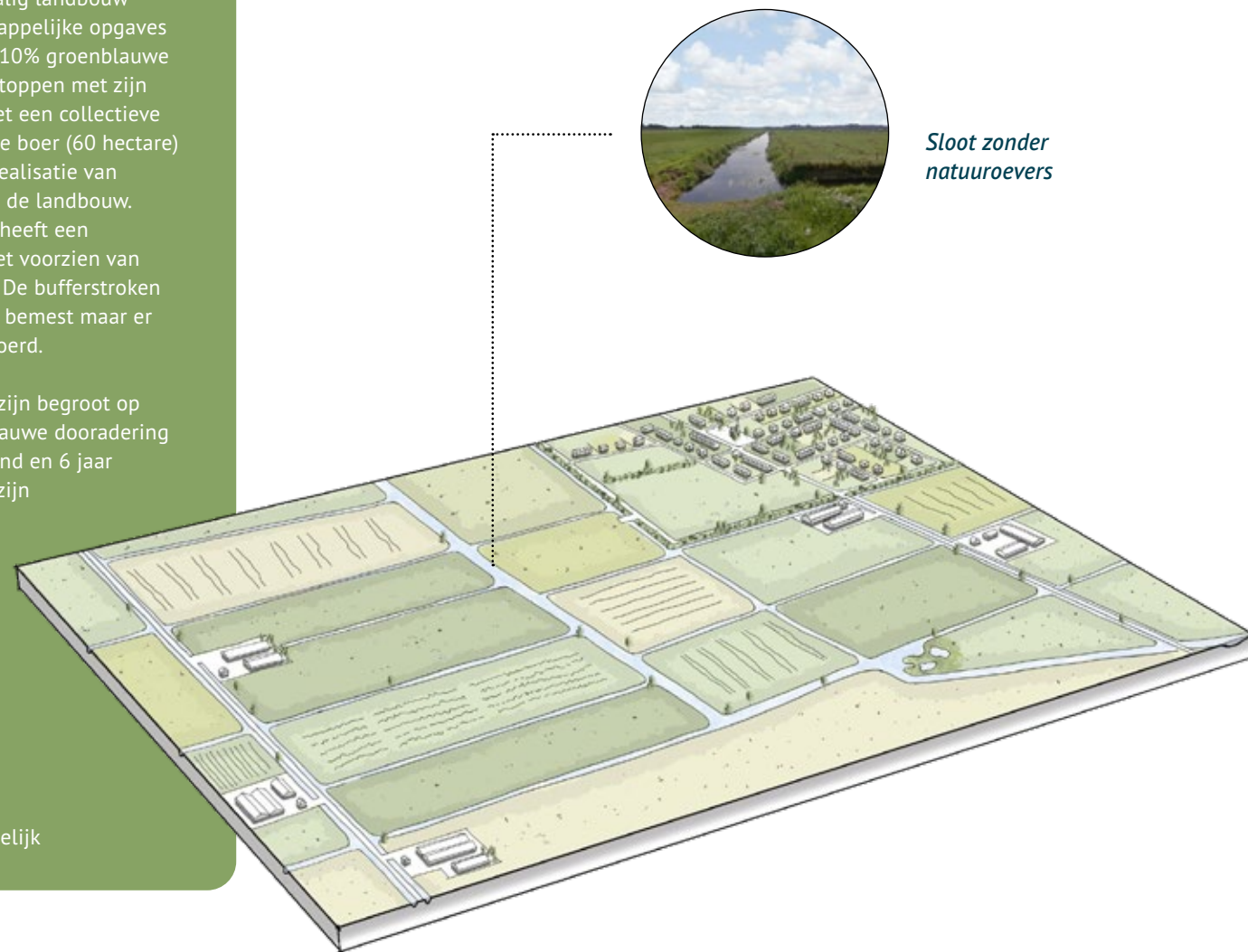
Casus 2: Collectieve gebiedsgerichte aanpak

Deze casus heeft betrekking op een open en grootschalig landbouwgebied van 300 hectare. Er liggen geen grote maatschappelijke opgaves behoudens de realisatie van een KRW-doelstelling en 10% groenblauwe dooradering. Een van de agrariërs in het gebied gaat stoppen met zijn bedrijf. De agrariërs in het gebied gaan aan de slag met een collectieve en gebiedsgerichte aanpak. De grond van de stoppende boer (60 hectare) wordt ingezet voor een kavelruil ten behoeve van de realisatie van groenblauwe dooradering en structuurverbetering van de landbouw. De hoofdwaterloop die midden door het gebied loopt heeft een KRW-doelstelling. Deze waterloop en de sloten zijn niet voorzien van natuurvriendelijke oevers en worden regulier beheert. De bufferstroken met een gemiddelde breedte van 3 meter worden niet bemest maar er worden geen extra biodiversiteits-maatregelen uitgevoerd.

De kosten voor de sloop van de stallen en verharding zijn begroot op € 80.0000 en de kosten voor de realisatie van groenblauwe dooradering (aankosten, kosten voor afwaardering landbouwgrond en 6 jaar beheer) zijn begroot op € 2.500.000. De totale kosten zijn € 2.580.000.

Op basis van de rekenregels in de Maatwerkregeling van de provincie Noord-Brabant is berekend waar de tegenprestatie m.b.t. kleinschalige woningbouw uit zou kunnen bestaan. De volgende opties zijn rekenkundig mogelijk: bouw 20 vrijstaande woningen of 40 twee-onder-een kapwoningen of bouw 129 Tiny Houses of bouw van meerdere collectieve woongebouwen van met meerdere wooneenheden.

Ook een mix van verschillende woonconcepten is mogelijk

Groenblauwe dooradering

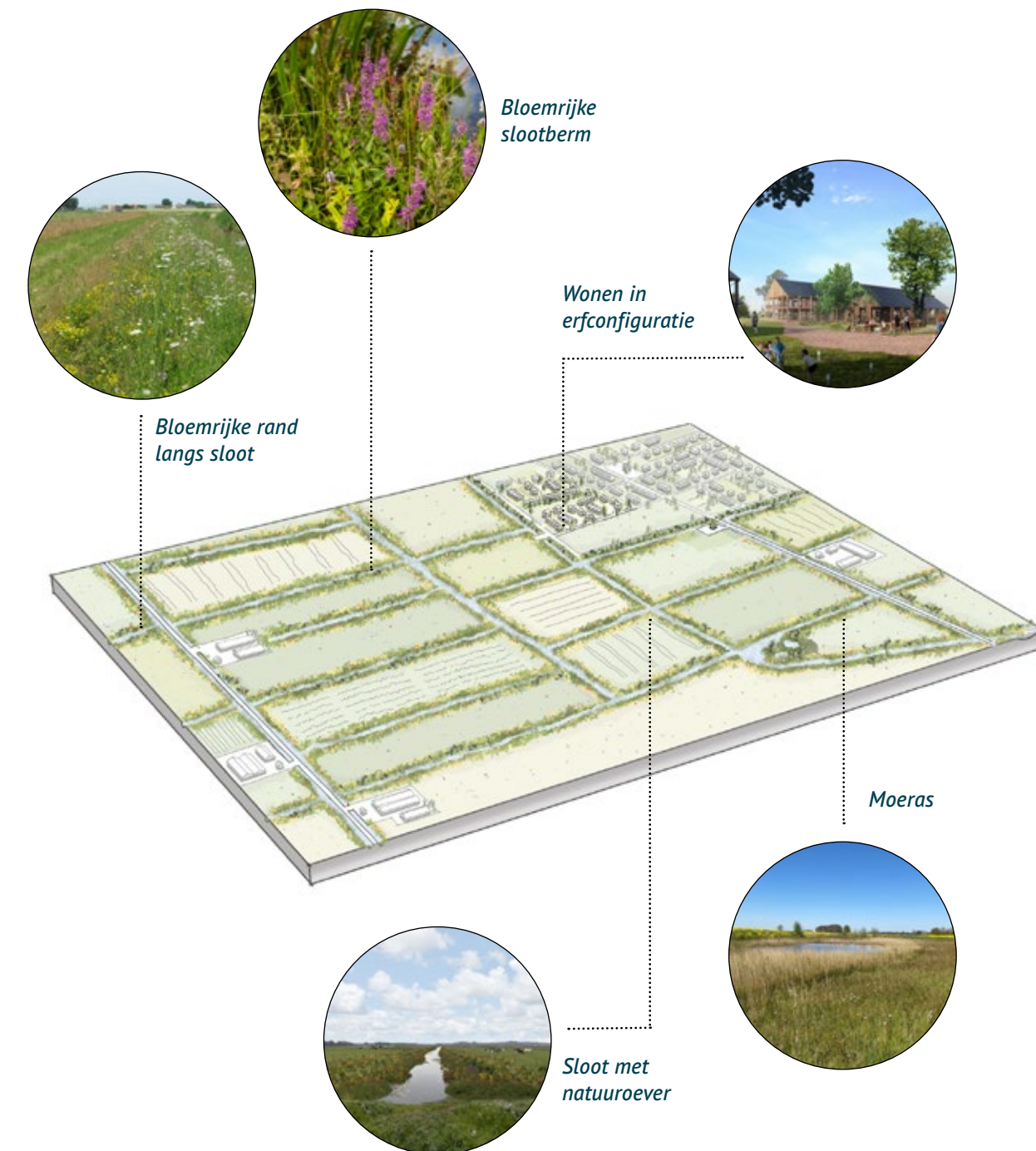
Langs alle smalle sloten (9000 meter) worden op de bufferstroken natuurvriendelijke oevers met een breedte van 3 meter aangelegd en aansluitend op de natuurvriendelijke oevers liggen kruidenrijke randen met een ecologisch beheer en een breedte 3 meter. Voor alle sloten is gekozen voor ecologisch slootbeheer. De smalle sloten met natuurvriendelijke oever en kruidenrijke rand hebben een totale breedte van 15 meter. Langs de waterloop met een KRW-doelstelling is hetzelfde inrichtingsprincipe toegepast met dien verstand dat de natuurvriendelijke oevers en kruidenrijke randen een breedte hebben van 4 meter. Inclusief waterloop ontstaat een natuurzone met een breedte van 25 meter. Op een hele natte locatie is een moeras/klimaatbuffer van 5 hectare aangelegd.

Woningbouw

Aan de rand van bestaand stedelijk gebied wordt een nieuwe woonwijk gebouwd met een mix van diverse woningtypen: vrije sector, betaalbaar en sociaal.

Landbouw

De landbouwgronden worden verpacht en/of verkocht aan 'blijvende' melkveehouders in de nabije omgeving.

Boerenlandgoederen- voor een bijdrage aan de transitieopgave in het landelijk gebied

Auteurs:

R. van den Berg en H. Teixeira, Quartier Meesters

N. Borgesius en AM. Majoie-Keet, Federatie Particulier Grondbezit

Aanleiding

Agrarische bedrijven (veelal melkveebedrijven) gaan komende jaren, ingegeven door beleidsopgaven, de economische situatie of stoppersregelingen, veranderen van bedrijfsvorm of stoppen met de huidige agrarische activiteiten. Hierbij zal naar verwachting agrarische grond vrijkomen waar een andere functie voor gezocht moet worden. Hoe kan deze vrijkomende grond zo optimaal mogelijk benut worden voor de invulling van de maatschappelijke opgaven met extra aandacht voor leefbaarheid en sociaaleconomisch perspectief?

Een toekomstbestendig landelijk gebied vraagt om flexibiliteit, verwevenheid en veerkracht van functies. De balans van elementen en functies is de basis van het Landgoedmodel en staat voor een lange traditie van landgoederen die op deze manier de tand des tijds hebben doorstaan.

Historisch gezien berustten oude boerenerven ook op een vergelijkbare traditionele bedrijfsvoering en functiecombinatie, echter met het belangrijke verschil dat in de 20e eeuw de agrarische functie de overhand nam en de balans verbrak. Tijd om de balans te herstellen in het boerenlandgoed.

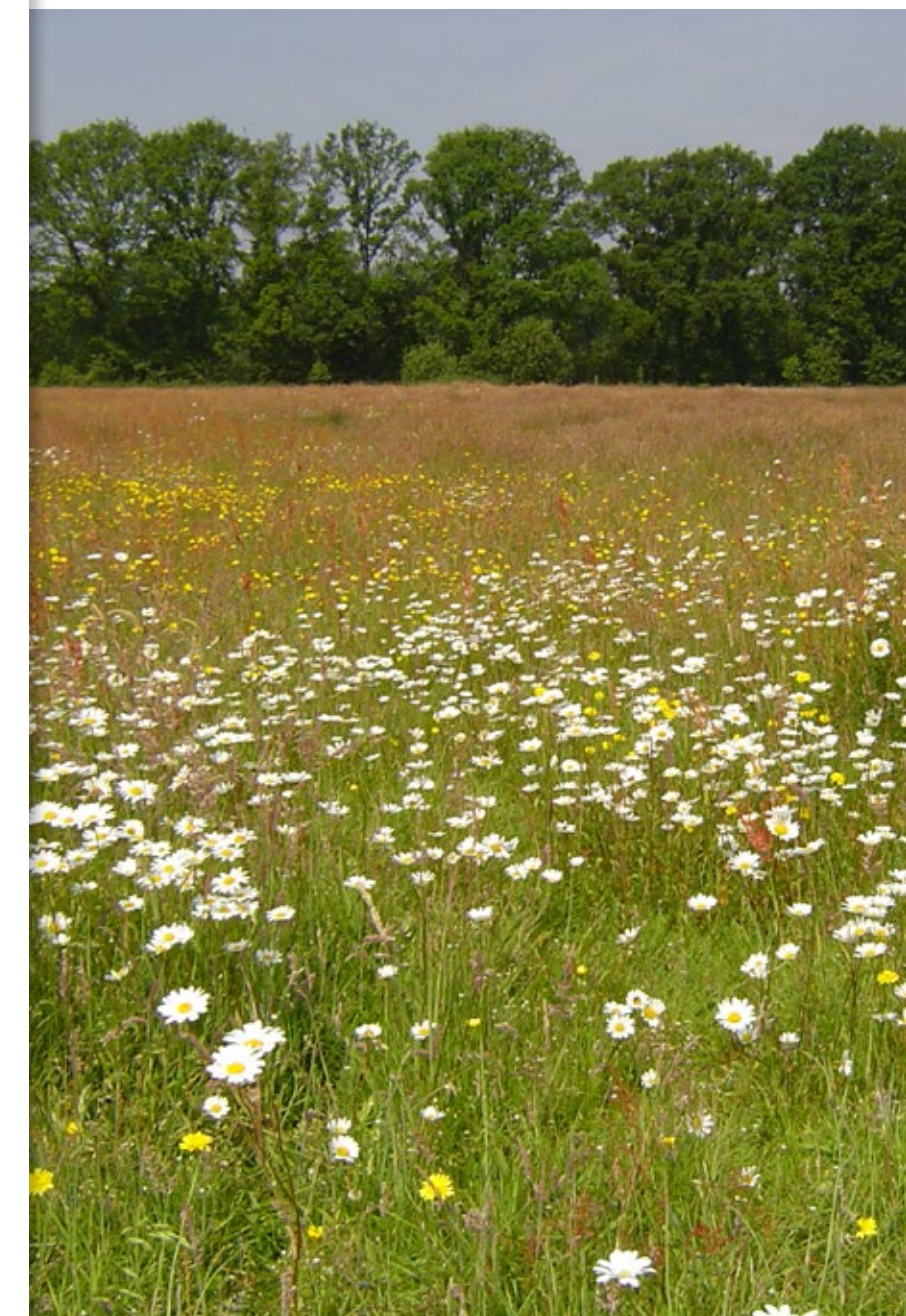
Concept Boerenlandgoed

Federatie Particulier Grondbezit ziet het concept 'Boerenlandgoed' als een model vol perspectief voor boeren die hun onderneming staken of omvormen om te komen tot meervoudige doelrealisatie op hun agrarische locatie.

Het Boerenlandgoed is particulier eigendom van (stakende of transformerende) boeren omgevormd tot een NSW-landgoed waarin natuur en landbouw verweven zijn. Het boerenlandgoed rust straks op dezelfde pijlers als een traditioneel landgoed dat is gerangschikt onder de Natuurschoonwet 1928 (NSW): grondgebonden landbouw, natuur, landschap verweven en toegankelijk voor het publiek.

Dit geeft eigenaren fiscale voordelen en biedt in ruil daarvoor juridische borging voor langjarige instandhouding en behoud van natuurschoon. Zo kunnen agrariërs met de rangschikking onder de Natuurschoonwet op een ordentelijke manier hun bedrijf staken of overdragen aan de volgende generatie onder gunstige belastingvoorwaarden.

Dit is belangrijk omdat momenteel veel agrariërs kiezen voor het niet (volledig) staken van het bedrijf omwille van het behoud van fiscale faciliteiten voor landbouwbedrijven. Er wordt door hen dan naar allerlei alternatieve oplossingen gezocht, die verduurzaming van het grondgebruik vaak in de weg staan en op termijn mogelijk fraude in de hand werkt.

Natuurschoonwet 1928

Ter voorkoming van de verdere teloorgang van het natuurschoon in Nederland, is in 1928 een wet geïntroduceerd die eigenaren van landgoederen fiscale tegemoetkomingen biedt. Deze fiscale faciliteiten verlichten de belastingdruk, waardoor het mogelijk werd landgoederen in één eenheid in stand te houden. In ruil voor fiscale faciliteiten verplichten landgoedeigenaren zich tot de instandhouding en waar nodig ontwikkeling van houtopstanden en natuurterreinen. Belangrijk kenmerk hierbij is dat deze faciliteiten op verzoek van de eigenaar worden toegekend. Het is dus een vrijwillige regeling, die zodanig aantrekkelijk moet zijn dat het doel – te weten de instandhouding van het natuurschoon – wordt behaald. Nagenoeg 100 jaar later is deze wet nog steeds actueel en wordt zij toegepast in allerlei situaties, overwegend in het landelijk gebied of in de overgangsgebieden van stad naar land. Het is een fiscale wet met ingrepen in de fysieke leefomgeving tot gevolg. Met andere woorden, als de fiscale drijfveer groot genoeg is, is men bereid het natuurschoon in de fysieke leefomgeving te ontwikkelen en in stand te houden.

De belangrijkste fiscale drijfveren

De belangrijkste faciliteiten die de NSW aan eigenaren biedt, zijn tegemoetkomingen of voorwaardelijke vrijstellingen op het gebied van:

- Erf- en schenkbelasting (Successiewet 1956)
- Overdrachtsbelasting (Wet belastingen van rechtsverkeer)
- Vermogensrendementsheffing (Wet inkomstenbelasting 2001)
- Vennootschapsbelasting (Wet vennootschapsbelasting 1969)

Daarnaast grijpt de NSW in op de waardering in het kader van de Wet WOZ, welke waardering weer als heffingsgrondslag voor diverse belastingen geldt.

Waar moet een (boeren)landgoed aan voldoen

Om als NSW-landgoed te kunnen worden aangemerkt – en dus gebruik te kunnen maken van de fiscale faciliteiten – gelden op hoofdlijnen een aantal uitgangspunten:

- Er is sprake van een onroerende zaak welke in eigendom of beperkt recht toekomt aan eenzelfde (samenstel van) eigena(a)r(en)
- Het (boeren)landgoed heeft een aaneengesloten oppervlakte van ten minste 5 hectare
- Ten minste 30% van de oppervlakte van het landgoed is ingericht en in gebruik is als houtopstand en/of natuurterrein
- Landbouwpercelen zijn maximaal 5 hectare groot zijn en voldoende omzoomd zijn met houtopstanden of natuurterreinen

Voor grondgebonden landbouwbedrijven

Gebouwen kunnen onderdeel uitmaken van een NSW-landgoed; zij mogen qua voorkomen en gebruik echter géén inbreuk maken op het natuurschoon. Dat betekent bijvoorbeeld dat glastuinbouwkasen of intensieve veehouderijen geen onderdeel uit kunnen maken van een landgoed. Een grondgebonden veehouderij of akkerbouwbedrijf is echter wel mogelijk. Een landgoed kan daarbij optioneel worden opengesteld voor het publiek; dat wil zeggen wandelaars. Dit is echter géén verplichting. Een openstelling is met name interessant bij een vererving of schenking, maar moet ook praktisch gezien in te passen zijn.

Het concept van het Boerenlandgoed:

- ➔ Stimuleert de ontwikkeling van natuur, landschapselementen en houtopstanden;
- ➔ Geeft stoppende agrariërs de mogelijkheid om het familiebezit te behouden;
- ➔ Maakt grond beschikbaar voor toekomstboeren ten behoeve van nieuwe economische dragers;
- ➔ Stimuleert een duurzaam grondgebruik en een extensievere bedrijfsvoering;
- ➔ Speelt een sleutelrol bij de duurzame verpachting van landbouwgronden;
- ➔ Maakt een gelijke behandeling van erfopvolgers mogelijk;
- ➔ Stimuleert de haalbaarheid van economische dragers;
- ➔ Geeft inzicht en perspectief voor de toekomst van de volgende generatie.

Combinatie met andere instrumenten en regelingen

De NSW kan gecombineerd worden met de verwaarding van natuur, bijvoorbeeld door middel van ruimtelijke ontwikkeling of subsidies. De NSW is namelijk een fiscaal instrument en staat wetstechnisch los van bijvoorbeeld de Omgevingswet, het Subsidiestelsel Natuur en Landschap, of het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid. Door een combinatie van instrumenten ontstaat een duurzame prikkel voor de private grondeigenaar om tot een herinrichting van het (agrarisch) bedrijf en cultuurgrond over te gaan. Deze herinrichting zorgt voor een omvorming van het landschap. Hiermee kan de NSW de katalysator zijn voor de transitieopgave.

De NSW bestaat al nagenoeg 100 jaar en wordt vooral op traditionele en nieuwe landgoederen toegepast. In mindere mate wordt deze ook op agrarische bedrijven toegepast, vooral omdat het instrument binnen deze sector relatief onbekend is.

Voor welke doelgroepen is het boerenlandgoed interessant

Voor nagenoeg alle stoppende of gestopte agrarische bedrijven, met een grondbezit van minimaal 5 hectare aaneengesloten in Nederland is de Natuurschoonwet zéér aantrekkelijk.

Wordt het instrument gecombineerd met de andere regelingen voor wat betreft de inrichtingseisen en de omvorming van het agrarisch bouwvlak, dan ontstaat een toekomstbestendig verdienmodel voor de gestopte ondernemer. Het maakt een 'zachte landing' mogelijk, waarbij het bezit binnen de familie kan worden behouden. De inschatting is dat het vooral de onbekendheid van de NSW is, bij stoppers én bij bestaande bedrijfsadviseurs, die maakt dat het instrument nog niet alom wordt toegepast. Er liggen echter grote kansen voor stoppende bedrijven maar mogelijk ook voor de zogenaamde 'blijvers' die gronden van het boerenlandgoed tegen een aantrekkelijke prijs kunnen pachten.

Tools & documenten

Auteurs:

M. Woestenburg en W. Rienks, ROM3D

C. Braat, Brabants Landschap (onderdeel Brabant)

Agrariërs staan voor een uitdaging: ze hebben de primaire opgave om hun agrarische bedrijfsvoering rendabel te houden, terwijl tegelijkertijd van hen gevraagd wordt een bijdrage te leveren aan allerlei maatschappelijke opgaven. Ze zoeken daarbij vaak naar integrale op de bedrijfsvoering toegesneden oplossingen, maar krijgen vanuit allerlei loketten ondersteuning, advies en subsidies aangeboden die vaak zijn gericht op één probleem. Er is zo een ingewikkelde "spaghetti" (zie figuur) ontstaan van relaties tussen de vele loketten van regelingen en de agrariërs.

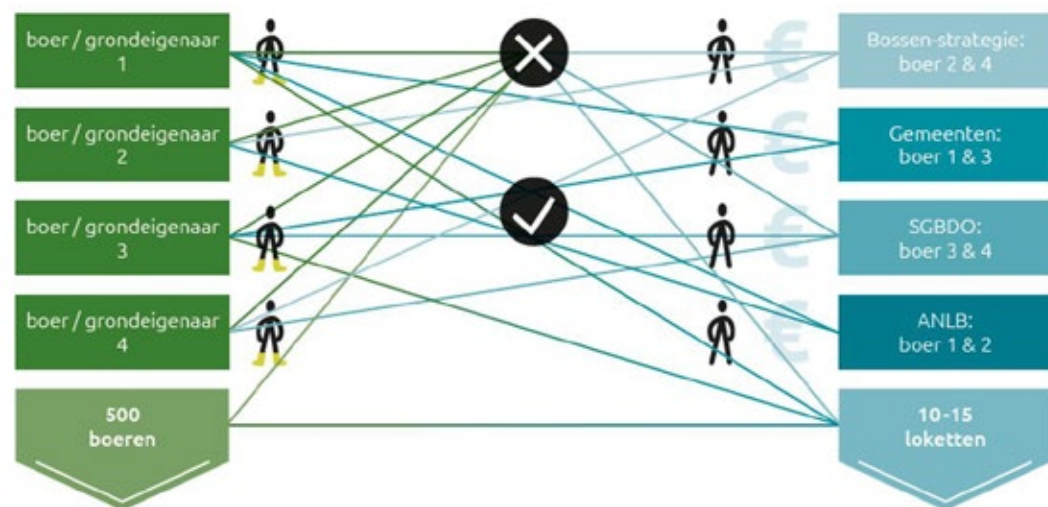
De verwachting is dat er meer geld voor groenblauwe dooradering beschikbaar komt in aanvulling op de extra 500 miljoen per jaar voor het agrarisch natuur- en landschapsbeheer.

Kosten efficiënt en effectief

De vraag is hoe op een kostenefficiënte en effectieve manier kan worden georganiseerd, dat agrariërs beloningen krijgen voor groenblauwe diensten die bijdragen aan de opgaven van biodiversiteit, landschap, water en klimaat. Op dit moment is het vaak zo ingewikkeld en ondoorzichtig, dat de loketten van de regelingen de agrariërs niet kunnen bereiken en dat agrariërs op hun beurt niet weten welke regelingen handelingsperspectief bieden.

Salland Loont

Dat kan simpeler, dacht men in Salland. Er moet één loket komen dat boeren helpt om vergoedingen te krijgen voor maatschappelijke diensten. Een boer hoeft dan nog maar met één persoon te praten om contracten te regelen voor bijvoorbeeld aanleg en beheer van groenblauwe dooradering, ook al wordt dat door verschillende regelingen betaald. Dat ene loket heet Salland Loont. Een nieuwe (netwerk)organisatie – gebouwd op het bestaande organisaties – zou hiervoor een oplossing kunnen zijn.

Voorwaarden voor één loket

Bij de ontwikkeling van het organisatiemodel van Salland Loont zijn door de gebiedspartijen voorwaarden en doelen meegegeven:

- ➔ Hou het simpel! Het is al ingewikkeld genoeg. Vooral voor de agrariërs en andere grondeigenaren moet het makkelijk zijn om deel te nemen aan aanleg en beheer van groenblauwe dooradering.
- ➔ Bouw op het fundament van bestaande organisaties. Maak dus geen aparte, nieuwe organisatie naast die bestaande organisaties.
- ➔ Eén loket voor agrariërs en andere grondgebruikers. Dit is het belangrijkste doel.
- ➔ Eén loket voor lobby en fondsenwerving richting overheden, bedrijfsleven en burger (publiek en privaat).
- ➔ Regionaal wat regionaal moet, centraal wat centraal kan. Belangrijk doel van Salland Loont is om de regio op de kaart te zetten en Sallandse partijen te verbinden. Tegelijkertijd is het nodig om synergie en kostenbesparing te realiseren.

Frontoffice

Het frontoffice vormt het loket richting de agrariërs, met als centraal persoon de veldcoördinator ('huisarts'). Deze veldcoördinator is het 'smoel' van het loket, het centrale aanspreekpunt. Vanuit de één loket-gedachte moet een veldcoördinator een generalist zijn met goed sociale vaardigheden, iemand die zich goed in de huid van een agrariër of andere grondeigenaar kan verplaatsen en die naast zijn generalistische kennis voldoende specialistische kennis heeft om met zulke mensen in detail over regelingen en maatregelen te overleggen.

Backoffice

De backoffice verzorgt de ondersteuning van de frontoffice, maar ook van de (netwerk) organisatie. Hierin zitten mensen die de administratie verzorgen, het fondsenbeheer organiseren, ICT regelen, HRM, monitoring uitvoeren, interne en externe communicatie verzorgen en de verbinding verzorgen tussen de veldcoördinatoren en de inzet van specialisten.

Lobby en fondsenwerving

Er is lobby nodig om te zorgen dat overheden ervoor gaan zorgen dat alle regelingen met betrekking tot groenblauwe dooradering door één loket worden behandeld. Het is niet de bedoeling dat bijvoorbeeld een provincie met een regeling komt en die zelf gaat uitvoeren - dat is in strijd met de één loket-gedachte van Salland Loont. Daarnaast is nadrukkelijk ook fondsenwerving nodig om geld te verkrijgen van private partijen voor de realisatie van groenblauwe dooradering. Dit is een relatief nieuwe tak van sport. De lobby en fondsenwerving kan regionaal worden georganiseerd, maar kan ook op provinciaal niveau opgepakt worden in samenwerking met andere regio's.

Brabant Loont

Het model van Salland Loont is in Noord-Brabant gebruikt in gesprekken met diverse partijen die betrokken zijn bij het agrarisch natuur- en landschapsbeheer en de realisatie van groenblauwe dooradering. Het model bleek goed bruikbaar om het speelveld in Brabant in kaart te brengen en organisatorische en bestuurlijke dilemma's zichtbaar te maken. Uit de gesprekken bleek dat het model alle elementen van een één loket à la Salland Loont – werktitel: Brabant Loont – bevat, maar dat de huidige situatie in Brabant verschilt van de situatie in Salland en Overijssel.

De partijen in Brabant- BoerenNatuur Brabant, Brabants Landschap, Zuidelijke Land- en Tuinbouw Organisatie en Brabants Particulier Grondbezit- hebben tijdens dit project eerste stappen gezet om Brabant Loont te realiseren. Daarmee zijn er nu twee provincies waar één loket voor groenblauwe dooradering realiteit kan worden.

Conclusies

Met Salland Loont is een goed eerste stap gezet op de weg naar de realisatie van één regionaal of lokaal loket voor groenblauwe dooradering. Het model dat in Salland is ontwikkeld, blijkt ook in Brabant een werkbaar model dat over alle benodigde elementen beschikt. Het voorbeeld van Brabant laat zien dat de manier waarop het model wordt uitgewerkt in de praktijk sterk afhankelijk is van de bestaande subsidieregelingen, de huidige samenwerking tussen partijen en het vertrouwen in elkaar om gezamenlijk invulling te geven aan de vormgeving van één loket.

Aanbevelingen

- ➔ Gebruik het organogram van Salland Loont als spelbord om rollen, taken en belangen te benoemen. Dit kan bij de beginfase van het opzetten van één loket voor groenblauwe dooradering helpen als 'praatplaat' om de verhoudingen tussen de betrokken partijen concreter te maken. Het organogram kan ook bij bestuurlijke overleggen hiervoor gebruikt worden. Dit kan gebruikt worden als een spelbord, waarop mensen en organisaties hun eigen pion kunnen (ver)plaatsen.
- ➔ Aanvullend op Salland Loont is het aan te bevelen om een provinciaal subsidieloket vorm te geven, zoals het Groenloket Brabant.

De ervaringen in Noord-Brabant en Overijssel kunnen als voorbeeld dienen voor initiatieven met één loket voor groenblauwe dooradering in andere provincies en regio's. Het is aan te bevelen om kennis en ervaring die wordt opgedaan in de Community of Practise Aanvalsplan Landschap te evalueren en verspreiden.

- ➔ Er is een goede uitwerking nodig van de competenties van de veldcoördinator, de lobbyist en de fondsenwerver.
- ➔ Bestuurders van bestaande organisaties die gaan samenwerken aan een nieuwe (netwerk)organisatie à la Salland Loont moeten lef tonen om bestaande belangen – trots op de eigen, goed functionerende organisatie – los te laten om ruimte te maken voor een nieuwe samenwerking die nodig is voor toekomstige opgaven.

Tools & documenten

8

Landschapsfonds

Auteurs:

H. Delbaere en C. Braat, Brabants Landschap

Landschapsfonds

Steeds meer mensen en bedrijven vinden het belangrijk dat hun directe leefomgeving groen en aantrekkelijk is; ze willen investeren in het landschap. Met een landschapsfonds (lokaal of regionaal) kunnen burgers en bedrijven hieraan een bijdrage leveren. Een landschapsfonds kan in een publiekrechtelijke of in een privaatrechtelijke vorm worden vormgegeven. De meeste fondsen zijn een stichting en hebben een duidelijk omschreven doel voor ogen (doelfonds) dat beschreven is in de statuten.

Fondsvorm

Voor het overgrote deel is gebleken dat de meeste fondsen zogenaamde doelfondsen zijn.

Het Nationaal Groenfonds is het enige bekende Revolverend fonds dat zich richt op Natuur en Landschap. Vermogensfondsen zijn er enkelen, maar zijn schaars. Het rendement van deze fondsen is pas bij een aanzienlijk vermogen toereikend om de doelen van het fonds te kunnen realiseren.

Combi met andere inkomstenbronnen noodzakelijk

Voor de continuïteit van de financiering van landschap is het belangrijk om voor verschillende inkomstenbronnen voor landschapsfondsen te zorgen. Alleen private bronnen is onvoldoende!

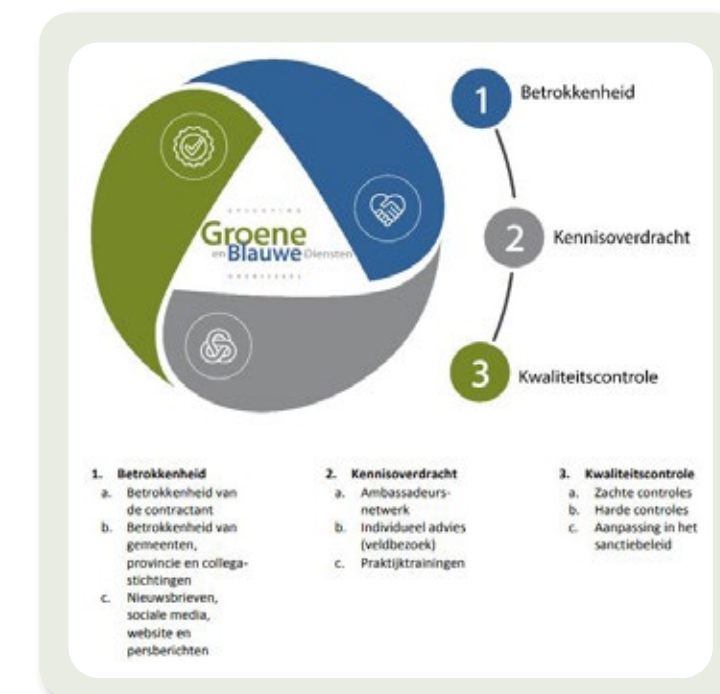
Gemeenten kunnen bijvoorbeeld gelden van burgers of bedrijven die een financiële verplichting hebben t.b.v. de kwaliteitsverbetering van het landschap doneren aan het landschapsfonds. De middelen van het fonds kunnen bijvoorbeeld ingezet worden in aanvulling op een subsidieregeling. Bijvoorbeeld om een langjarige beheervergoeding (30 jaar) te kunnen garanderen (Zie alinea Van Gogh Landschapsfonds).

Landschapsfondsen Overijssel

In de provincie Overijssel zijn 4 landschapsfondsen actief: Stichting Groene en Blauwe Diensten Overijssel, Stichting Kostbaar Salland, Stichting Particuliere Landschapsdiensten IJsseldelta en Landschapsfonds Enschede. Rond 2006 zijn de fondsen gestart met ongeveer € 65 miljoen. Provincie Overijssel en gemeenten hebben het geld aan de landschapsfondsen beschikbaar gesteld voor aanleg, herstel en beheer van landschapselementen.

De landschapsfondsen in Overijssel verzorgen alle activiteiten richting deelnemers zoals:

- ➔ Advisering van deelnemers;
- ➔ Afsluiten van beheercontracten;
- ➔ Controle van uitvoering activiteiten;
- ➔ Fondsenwerving en fondsbeheer;
- ➔ Uitbetaling van vergoedingen aan deelnemers;
- ➔ Scholing van deelnemers.

Van Gogh Landschapsfonds

Met financiële ondersteuning van het Ministerie van LNV is een website ontwikkeld voor het Van Gogh Landschapsfonds. Met het fonds kunnen bedrijven die willen investeren in het landschap verbonden worden aan boeren die groenblauwe dooradering willen realiseren op hun gronden in het kader van het project Brabant Behaagt.

Bedrijven kunnen zich via de website verbinden aan een specifiek project. De verwachting is dat bedrijven zich het liefst willen verbinden aan een project in de nabijheid van hun bedrijf. Dit is bij een aantal bedrijven getoetst door Adviesbureau Orbis. Een investering in het landschap is een investering in een gezonde werk- en leefomgeving van werknemers. Door deelname in het Van Gogh Landschapsfonds draagt een bedrijf bij aan een mooi, biodivers en toegankelijk landschap.

Er is een samenwerking met Trees for All en ASML heeft als eerste geld geïnvesteerd in Brabant

Waar gaat de investering naartoe?

Met het geld dat het bedrijfsleven in het Van Gogh Landschapsfonds investeert, kunnen langjarige beheervergoedingen over een periode van 30 jaar gegarandeerd worden aan agrariërs die een definitief stuk nieuw landschap willen realiseren op hun grond. De huidige regelingen gaan niet verder dan een beheervergoeding voor 6 jaar.

Nieuw groen = Vrij groen – Opnieuw bekeken

Auteurs:

M. Woestenburg en W. Rienks, ROM3D

Als een agrariër vrijwillig een landschapselement aanlegt, is dat landschapselement dan gewoon een agrarisch onderdeel van zijn agrarisch bedrijf of wordt dat ineens 'natuur', een 'houtopstand' of leefgebied van beschermde planten- en diersoorten? Kan het nieuwe groen wel aangemerkt worden als vrij groen? Dat was de vraagstelling in het rapport 'Nieuw groen = Vrij groen' uit 2005 van juristen van de Universiteit van Tilburg. Nu we in Nederland het streven naar 10% groenblauwe dooradering gaan oppakken, is deze kwestie relevanter dan ooit. Hoe zorgen we met zijn allen dat agrariërs zo min mogelijk last hebben van deze planologische belemmeringen? Hoe zorgen we dat nieuw groen vrij groen is? ROM3D heeft onderzocht of de bevindingen uit 2005 nog steeds actueel zijn en welke mogelijkheden er zijn om te zorgen dat nieuw groen = vrij groen.

Omgevingswet als nieuw wettelijk kader

Sinds 2005 is de wet- en regelgeving met betrekking tot landschapselementen sterk veranderd. De grootste verandering is de per 1 januari 2024 ingegane Omgevingswet. Veel van de bestaande wet- en regelgeving blijft met het ingaan van de Omgevingswet gehandhaafd. Ook als het gaat om landschapselementen verandert er met de Omgevingswet niet veel.

Binnen deze context zal is hier opnieuw gekeken aan de hand van de volgende concrete vragen:

- ➔ Geldt er een verplichting voor een gemeente om aan bestaande en nieuw aangelegde landschapselementen een zelfstandige bestemming toe te kennen? Het simpele antwoord op deze vraag luidt: nee, tenzij... Gemeenten hebben geen verplichting om voor een nieuw aangelegd landschapselement een zelfstandige bestemming toe te kennen. Maar het beschermen van landschapselementen is wel in de geest van de Omgevingswet.

- ➔ Is voor nieuw aan te leggen landschapselementen die voldoen aan het begrip 'houtopstand' een vrijstelling voor de verplichte langdurige instandhouding mogelijk?
- ➔ Buiten de bebouwingscontour van steden en dorpen gelden voor houtopstanden rijksregels; hierbij zijn de Gedeputeerde Staten van de provincie het bevoegd gezag. Voor het vellen van houtopstanden, het herbeplanten, het verhandelen en het bezit van houtproducten geldt een specifieke zorgplicht. Er zijn uitzonderingen op deze rijksregels voor kleine houtopstanden (< 1000 m², < 20 bomen bij rijbeplanting), houtopstanden in erven en tuinen, fruit-, noten- en vruchtenbomen, houtopstanden die fungeren als windschermen, kweekgoed, bomenrijen van populieren of wilgen.
- ➔ Hoe voorziet de Omgevingswet in de bescherming van soorten als deze soorten zich vestigen in bestaande of nieuwe landschapselementen?

Ten aanzien van dit vraagstuk is er sinds 2005 weinig veranderd. De bescherming van planten- en diersoorten is strikt en vaak onontkoombaar. Iemand die een nieuw landschapselement aanlegt, zal dus het risico moeten nemen dat er al beschermde soorten op de locatie leven of dat beschermde soorten er zich vestigen.

Oplossingen mogelijk via beleidscyclus Omgevingswet

De Omgevingswet is niet in beton gegoten, maar juist gericht op het omgaan met veranderingen in de leefomgeving. Provincies en gemeenten hebben de mogelijkheid om nieuwe regelgeving te organiseren via de beleidscyclus (zie figuur 1).

Via de beleidscyclus biedt de Omgevingswet mogelijkheden om naar oplossingen te zoeken voor planologische belemmeringen ten aanzien van aanleg en beheer van groenblauwe dooradering.

De Omgevingswet biedt vooral via de beleidscyclus mogelijkheden voor gemeenten en provincies om planologische belemmeringen ten aanzien van aanleg en beheer van groenblauwe dooradering weg te nemen of te verminderen. Voor initiatiefnemers die nieuwe landschapselementen willen aanleggen, is de beleidscyclus een mogelijkheid om in samenspraak met de gemeente te werken aan het voorkomen van planologische belemmeringen. Daarbij is het zaak om vroegtijdig en proactief samenspraak te organiseren, zowel door de initiatiefnemers als de overheden.

Handelingsperspectief agrariërs

Individueel hebben agrariërs zeer beperkte mogelijkheden om iets aan mogelijke planologische belemmeringen te doen. Ze kunnen overleggen met gemeente en provincie of gezamenlijk een lobby organiseren om regels te wijzigen of vrijstellingen te krijgen.

En ze kunnen bij de aanleg van nieuwe groenblauwe dooradering rekening houden met de bestaande regelgeving, door bijvoorbeeld te zorgen dat de nieuwe landschapselementen niet binnen maar buiten de regels vallen.

Bij de aanplant van houtige landschapselementen kan de agrariër zorgen dat de nieuwe elementen vrijgesteld zijn van de meldings- en herplantplicht. Dat kan door de houtopstand niet groter te maken dan 1 are of in het geval van een bomenrij kleiner dan 20 bomen. Hierbij kan ook worden gekeken hoe kan worden voorkomen dat de houtopstand als een “zelfstandige eenheid” wordt opgevat, bijvoorbeeld door open ruimtes aan te houden tussen houtopstanden, zodat die niet groter worden dan 1 are of 20 bomen.

Urgenda

Ook Urgenda, die samen met LTO en Bionext, een project heeft om meer bomen en struiken te planten pleit ervoor om strenge regels rondom planten van bomen te herzien (zie kader).

Aanbevelingen

Op basis van het rapport van ROM3d kunnen de volgende aanbevelingen worden gedaan.

- ➔ Als provincies en gemeenten aanleg en beheer van groenblauwe dooradering door agrariërs willen stimuleren, kunnen ze proactief via de beleidscyclus van de Omgevingswet beleid (over ruimtelijke kwaliteit) maken om planologische belemmeringen van landschapselementen te verlichten of te verwijderen.
- ➔ Provincies en gemeenten kunnen voor hun grondgebied een visie op ruimtelijke kwaliteit ontwikkelen, die beschrijft hoe nieuwe landschapselementen (of groenblauwe dooradering) in hun grondgebied via een “evenwichtige toedeling van functies aan locaties” een helder omschreven planologische invulling krijgen.
- ➔ Provincies kunnen beleid ontwikkelen voor houtige landschapselementen (buiten de bebouwingscontour), aanvullend op de rijksregels voor ‘houtopstanden’. Daardoor wordt het op een bepaalde termijn en onder bepaalde voorwaarden mogelijk om houtige landschapselementen te laten verwijderen.
- ➔ Gemeenten kunnen een aparte categorie landschapselementen als bestemming opnemen, waarin specifieke voorwaarden zijn opgenomen over functie, gebruik en ecologie.
- ➔ Onderzoek of een nieuwe Gedragscode Tijdelijke Natuur mogelijkheden biedt om planologische belemmeringen bij de aanleg van nieuwe landschapselementen te voorkomen.
- ➔ Overheden (Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen) kunnen ervoor zorgen dat het financiële risico voor de grondeigenaar beperkt is en de behoefte aan nieuw groen = vrij groen niet of in veel mindere mate aanwezig zal zijn. Op dit moment zie je vaak dat overheden met ‘tijdelijk/eenmalig’ geld ‘blijvende’ groenblauwe dooradering willen realiseren. Dit knelt en zorgt voor de steeds terugkerende discussie over nieuw groen=vrij groen.

Door aan grondeigenaren een marktconforme en langjarige vergoeding te geven voor de aanleg en het beheer van nieuwe groenblauwe dooradering (inclusief een vergoeding voor de inzet van de grond) zal de wens met betrekking tot nieuw groen=vrij groen sterk afnemen. Die wens zal alleen blijven bestaan voor de aanleg van groenblauwe dooradering met ‘tijdelijk/eenmalig’ geld. Zie hoofdstuk 3 voor informatie over de gewenste subsidieregeling.

De vakgroepen LTO Melkveehouderij en LTO Bomen, Vaste planten en Zomerbloemen en Bionext gaan samenwerken met Urgenda in een crowdfundingactie voor meer bomen en struiken op landbouwgrond en boerenerven. Urgenda, Bionext en de twee aangesloten vakgroepen roepen gemeenten en provincies op om, omwille van klimaat en biodiversiteit, strenge regels rondom het planten van bomen te herzien zodat het aanplanten van bomen vergemakkelijkt wordt.

Tools & documenten

10

Kosten en financiering groenblauwe dooradering

Waar staan we nu?

Het doel van het Aanvalsplan Landschap is dat in 20250 10% van de oppervlakte van het landelijk gebied bestaat uit groenblauwe dooradering (GBDA). Denk hierbij aan bomen, houtwallen, heggen, hagen, sloten en poelen. Op dit moment is nog niet bekend hoeveel procent van de oppervlakte van het agrarisch gebied van Nederland bestaat uit groenblauwe elementen die opgenomen zijn in de handreiking 'Groenblauwe dooradering nader gedefinieerd'. In diverse gebieden is het percentage bepaald maar bij deze analyses is niet of beperkt rekening gehouden met deze handreiking.

Het ministerie van LNV is voornemens om op korte termijn een landsdekkende analyse te laten uitvoeren naar de bedekking van landschapselementen zoals opgenomen in de handreiking.

Indicatie van de kosten

In het Aanvalsplan Landschap zijn de totale aanlegkosten om 10% GBDA te realiseren geschat op ruim 13 miljard euro. Bijna 3,9 miljard euro voor aanleg, 7,27 miljard euro voor 30 jaar beheer en 2,26 miljard voor een grondvergoeding (zie tabel 1). Bij deze berekening is uitgegaan van een bedekkingspercentage groenblauwe dooradering van gemiddeld 2,5% in Nederland. Als de landsdekkende analyse is uitgevoerd kan een betere inschatting van de kosten worden gemaakt.

Financieringsmogelijkheden

Het landschap kan aangemerkt worden als een collectief goed. Vanuit dit perspectief is ten aanzien van de financiering een belangrijke rol weggelegd voor overheden. Er is nu eenmaal geen of maar een zeer beperkte markt voor natuur en landschap en private partijen zullen niet zonder meer de noodzaak voelen om daarvoor te gaan betalen. Private partijen zullen alleen bijdragen als zij er baat bij hebben. Voor bedrijven betekent dit dat bijdragen vanuit bedrijfseconomisch perspectief rendabel zullen moeten zijn.

	AANLEGKOSTEN	BEHEERVERGOEDING (periode v. 30 jaar)	GRONDVERGOEDING	TOTAAL
Totale realisatieperiode 30 jaar	3,88	7,27	2,26*	13,41
Tot 2030 uitgaande van 50% doelbereik in 2030	1,94	3,61	2,01	7,56
Tot 2035 uitgaande van 65% doelbereik in 2035	2,52	4,69	2,62	9,83

*Grondvergoeding berekend tot 2035

Financiering hoeft echter niet alleen te bestaan uit geld van de overheid en/of private partijen. Ook door het geven van beleidsruimte of fiscale voordelen kan geld gegenereerd worden ten behoeve van groenblauwe dooradering. De ultieme wens is dat de bijdrage van agrariërs aan maatschappelijke doelen wordt vertaald naar de prijs van een product. Al deze opties worden hierna kort toegelicht.

Overheidssubsidies

Overheden op verschillende niveaus stellen (strategische) plannen en/of beleidskaders vast waar de realisatie van groenblauwe dooradering onderdeel van uitmaakt. Voor de realisatie worden budgetten gevoteerd. De overheden beschikken zelf meestal niet of in beperkte mate over grond om nieuwe landschapselementen te realiseren. Vanuit dit perspectief wordt vaak gekeken naar agrariërs en andere particuliere grondeigenaren met grondposities in het agrarisch gebied. Hun medewerking is van essentieel belang om de doelen te realiseren. Met de middelen die gevoteerd zijn kan een complete stimuleringsregeling voor agrariërs en particuliere grondeigenaren worden opgezet (zie hfd. 3).

Landschapsbelasting

Landschap kan beschouwd worden als collectief goed. Vanuit deze gedachte zou het gerechtvaardigd zijn om in de lijn van de waterschapsbelasting ook een 'landschapsbelasting' te gaan heffen.

Om te komen tot een specifieke belastingheffing ten behoeve van groenblauwe dooradering dienen waarschijnlijk diverse wetten te worden aangepast. Het advies is om de mogelijkheid tot het heffen van landschapsbelasting nader te verkennen.

500 miljoen voor extra agrarisch natuurbeheer

Het huidige kabinet heeft vanaf 2026 structureel 500 miljoen euro per jaar extra beschikbaar gesteld voor agrarisch natuurbeheer (ANB). Een deel van het budget zal toegevoegd worden aan het huidige budget voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer. Daarnaast werkt het kabinet aan een gebied specifieke vergoeding om boeren in bepaalde gebieden, zoals veenweiden of het kleinschalig cultuurlandschap, extra te ondersteunen. Een deel van het budget zal ingezet worden voor eenmalige investeringen zoals voor de aanleg van houtopstanden.

Op het moment van schrijven van dit rapport was nog niet duidelijk hoe het budget verdeeld wordt over de provincies en welke bedragen voor welke doelen ingezet gaan worden.

Gemeenschappelijke Landbouwbeleid (GLB)

In het kader van de GLB-pilot 'Naar vijftig tinten groen in het kleinschalige cultuurlandschap' hebben vijf agrarische collectieven vanaf 2019 tot juni 2021 een project uitgevoerd om te bepalen hoe agrariërs in een kleinschalig landschap zo goed mogelijk invulling kunnen geven aan de vergroening van het nieuwe GLB. In de pilot is nagedacht over het opzetten van een puntensysteem en een daaraan gekoppelde vergoeding vanuit het GLB. Er was bij de deelnemers vertrouwen in de methodiek zoals die in het pilotproject is toegepast, maar er is tegelijkertijd wantrouwen richting de overheid of er een systeem komt dat goed functioneert en in de praktijk werkbaar is. Een eenvoudiger optie is om boeren die werken in gebieden met natuurlijke handicaps (zoals een kleinschalig landschap) te belonen met een hectaretoeslag zoals in de voormalige Bergboerenregeling.

Verevening bij buitenstedelijke woningbouw

Ons land heeft een grote woningbouwopgave. Een deel van deze opgave zal gerealiseerd worden binnen het huidige stedelijke gebied (binnenstedelijk bouwen) maar een deel zal echter plaatsvinden op buitenstedelijke locaties: locaties die nu in gebruik zijn als landbouwgrond. Binnenstedelijk ontwikkelen zorgt voor het behoud van open landschap en groen in het buitengebied. Buitenstedelijk bouwen zorgt er juist voor dat dit niet het geval is. Landschap en groen en het agrarisch areaal nemen af. Buitenstedelijk ontwikkelen levert grote grondwaardestijgingen op.

De Omgevingswet biedt gemeenten de mogelijkheid om een forfaitaire bijdrage te vragen voor verbetering van landschappelijke waarden en aanleg van landschap en natuur.

In de studie "Bosontwikkeling in een woest aantrekkelijk woonklimaat" is voor vier regio's in Nederland per woonconcept (vrije kavels, verdicht en gestapeld) berekend hoeveel bos per hectare bebouwing er kan worden aangelegd zonder dat de ontwikkelaar er verlies op gaat maken. De conclusie in de studie is dat het mogelijk is om met een juiste inzet van de ruimtelijke ordeningsinstrumenten de grondwaardestijging in gebieden waar de bestemming wordt gewijzigd van agrarisch naar wonen te benutten voor de aanleg van natuur én dat daarbij een verhouding haalbaar is tot maximaal 20 hectare natuur per hectare bebouwing.

Private financiering

Private financiering van het landschap wordt steeds vaker benoemd. In diverse onderzoeken is aangegeven dat van directe bijdragen van burgers en bedrijven niet te veel verwacht mag worden. Het zal altijd een onderdeel blijven van een totaalpakket met andere financieringsopties. Zo zullen de private middelen in het Van Gogh Landschapfonds ingezet worden in aanvulling op een de provinciale Stimuleringsregeling Landschap Noord-Brabant.

Wel is het belangrijk een financiële bijdrage van bedrijven en burgers te stimuleren om regionale betrokkenheid en draagvlak te creëren. Private financiering is het meest kansrijk in dynamische regio's met veel bedrijven.

CO2-certificaten

Stichting Nationale Koolstofmarkt (SNK) geeft verhandelbare certificaten uit voor emissiereductie of koolstofvastlegging via projectmaatregelen in Nederland. Een van de opties is het vastleggen van CO2 in bos en beplantingen buiten bosverband (houtsingels en boomweides). Er is een methode-document vastgesteld door SNK. De eerste geluiden zijn dat de opbrengsten vanuit CO2-certificaten voor een grondeigenaar minimaal zijn en dat het niet aantrekkelijk genoeg is om ermee aan de slag te gaan.

Kleinschalige woningbouw

Er is een toenemend aantal agrariërs die hun bedrijf gaan beëindigen. Een deel van de bedrijfsgebouwen zal leeg komen te staan. Een optie om invulling te geven aan de leegstand, de doelen op gebied van natuur, water en klimaat en de woningbouwopgave is om meer mogelijkheden te scheppen voor woningbouw op vrijkomende agrarische locaties en of nieuwe locaties bij grote projecten. Met bijvoorbeeld de bouw van 1 vrijstaande woning of 6 Tiny Houses kan de aanleg van 1 hectare aan groenblauwe dooradering worden gefinancierd.

Deze optie zal vooral van toepassing zijn op de zandgronden in Nederland waar veel bedrijven gaan stoppen. Uit onderzoek in Brabant blijkt namelijk dat er leegstand in de zeekleigebieden en in het rivierengebied veel minder is dan op de zandgronden.

Fiscale voordelen

Fiscale voordelen zoals die verkregen kunnen worden met de rangschikking van een landbouwbedrijf als Boerenlandgoed in het kader van de Natuurschoonwet 1928 kunnen een impuls geven aan de realisatie van groenblauwe dooradering. Om fiscale voordelen te verkrijgen moet het landgoed voor 30% bestaan uit bos, landschapselementen of natuur en er gelden omzomingseisen.

Verwaarden in prijs product

In 2018 heeft Wageningen Economic Research in opdracht van het ministerie van LNV een rapport geschreven over de bereidheid van consumenten om te betalen voor natuurinclusieve consumentenproducten. Hieruit komt naar voren dat bepaalde consumenten bereid zijn om te betalen voor producten van natuurinclusieve landbouw. Hierbij moet wel opgemerkt worden dat 73% van de respondenten hoger opgeleid is. Er is dus geen sprake van een representatieve steekproef. De Autoriteit Consument & Markt heeft in 2021 een onderzoek onder consumenten uitgevoerd met betrekking tot de bereidheid om meer te betalen voor duurzame producten. De conclusie van het onderzoek was dat consumenten nog niet bereid zijn om meer te betalen voor duurzame landbouwproducten als er een goedkoper alternatief is.

Doorontwikkeling nieuwe instrumenten in de praktijk en implementatie in Nederland

Doorontwikkeling nieuwe instrumenten en opdoen en delen praktijkervaringen

In deze notitie zijn een aantal nieuwe instrumenten in hoofdlijnen uitgewerkt zoals:

- ➔ Subsidieregeling voor groenblauwe dooradering;
- ➔ Aanbesteding;
- ➔ Kleinschalige woningbouw voor kwaliteitsverbetering landschap, water en natuur;
- ➔ Planologie;
- ➔ Eén loket voor uitvoering;
- ➔ Boerenlandgoed;
- ➔ Landschapsfonds.

Diverse instrumenten zijn nieuw en sommige instrumenten kennen overheden wel maar ze hebben daaraan nog geen invulling aan gegeven. Zo zijn er op dit moment maar een paar provincies met een subsidieregeling voor groenblauwe dooradering, en deze regelingen voldoen vaak nog niet aan het wensbeeld van een regeling zoals in hoofdstuk 3 is beschreven.

Er is veel werk aan de winkel om mooi totaalpakket te maken voor grondeigenaren om echt een impuls te kunnen gaan geven aan de groenblauwe dooradering in Nederland en het wensbeeld van 10% groenblauwe dooradering in 2050 gerealiseerd te krijgen.

Ervaringen delen van landelijke pilotgebieden Aanvalsplan Landschap

De Alblasserwaard en het Van Gogh Nationaal Park zijn de twee landelijke pilotgebieden van het Aanvalsplan Landschap voor een gebiedsgerichte uitwerking van groenblauwe dooradering. Beide gebieden werken allebei aan hun eigen programma en er is een goede samenwerking tussen beide gebieden en een goede uitwisseling van kennis. De opgedane kennis in deze twee pilotgebieden en in andere gebieden waar ervaringen zijn opgedaan met de realisatie van groenblauwe dooradering, zoals de Ooijpolder en Overijssel, zullen moeten gedeeld worden. Dit kan onder meer via een Community of Practice en via belangrijke stakeholders zoals deze verderop zijn benoemd.

In de tekst hierna wordt een korte schets gegeven van de twee pilotgebieden.

1. Alblasserwaard

November 2024 is het rapport 'Landschapsverkenning, de groenblauwe dooradering van het landelijk gebied Alblasserwaard' opgeleverd.

Om gesprekken met bewoners, agrariërs, landschapsbeheerders en andere overheden beter te kunnen voeren is verkend welke vormen van groenblauwe dooradering er nu al zijn, welke bij het gebied passen en of meer groenblauwe dooradering aantrekkelijk zou kunnen zijn. De verkenning geeft inzicht in deze vragen en geeft een basis om verder in te vullen wat groenblauwe dooradering voor het gebied kan betekenen.

Bijzonder in dit gebied is de brede betrokkenheid en samenwerking voor GBDA met gemeenten, het agrarisch collectief en met Living Lab Alblasserwaard (Naturalis, WUR, EUR).

Zeker ook bijzonder is de voorgestane aandacht voor scholing van boeren, van loonbedrijven en het betrekken van burgers in samenwerking met het onderwijs, voor het bereiken van motivatie en kwaliteit in het realiseren van de GBDA.

In dit gebied wordt de vormgeving van een landschapsfonds verder uitgewerkt.

2. Brabant Behaagt in Van Gogh Nationaal Park

Het Aanvalsplan Landschap is in het Van Gogh Nationaal Park vertaald naar Brabant Behaagt. Het is één van de focusprogramma's van het Van Gogh Nationaal Park. De ambitie is om de komende 10 jaar 1000 km aan nieuwe landschapselementen en wandelpaden door boerenland te realiseren. Een belangrijk onderdeel is de werving van private middelen via het Van Gogh Landschapsfonds (zie hfd. 8).

Op 10 april 2024 is het startsein gegeven om de instrumenten in te gaan zetten en te testen in vier startgebieden binnen het Van Gogh Nationaal Park.

De ervaringen uit deze startgebieden kunnen benut worden voor de uitrol van de instrumenten in het Van Gogh Nationaal Park en de rest van Nederland.

In 2025 hebben de eerste bedrijven geld gedoneerd voor projecten in het kader van Brabant Behaagt.

Community of Practice Groenblauwe Dooradering

Het Aanvalsplan Landschap heeft zich ten doel gesteld om het landelijk gebied 10% dooraderd te krijgen met landschapselementen ter versterking van de biodiversiteit. Onder het Deltaplan-motto 'doen, leren, beter doen' is er vanuit het Deltaplan Biodiversiteitsherstel een community of practice ingesteld voor de aanleg en onderhoud van groenblauwe dooradering. In de CoP komen verschillende partners en partijen bij elkaar om samen op te trekken in het streven naar een groenblauw dooraderd landschap. Met elkaar worden relevante onderwerpen besproken, kunnen de CoP-leden successen en uitdagingen met elkaar delen en worden fysieke bijeenkomsten georganiseerd op locaties waar interessante projecten rondom groenblauwe dooradering zijn opgezet.

Het is voor de implementatie belangrijk dat steeds meer partijen zich aansluiten bij de CoP Groenblauwe Dooradering.

Samenwerking

Belangrijke partijen die gezamenlijk bij de implementatie richting overheden een rol kunnen spelen zijn de collectieven die samenwerken in BoerenNatuur, Vereniging Nederlands Cultuurlandschap, landschapsbeheerorganisaties die samen werken in LandschappenNL, Federatie Particulier Grondbezit en de landbouw-organisaties die samenwerken in LTO Nederland. Het zijn de partijen die betrokken zijn geweest bij het opstellen van dit rapport en de thematische deelrapporten.

Bij deze partijen is enerzijds heel veel kennis aanwezig en anderzijds hebben ze vaak korte lijnen met overheden en agrariërs.

boerennatuur

Landschap
Overijssel

LandschappenNL

ZLTO

Landschapsbeheer Friesland

VERENIGING NEDERLANDSE
CULTUURLANDSCHAP

natuur dichtbij huis
Brabants Landschap
Coördinatiepunt Landschapsbeheer

